

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 18. ČERVENCE 1934

Za Kč 2.—

Hlas z německé sociální demokracie

Rooseveltovy výsledky a vyhlídky

J. KOLÁŘÍK

Intelekt a demokracie

KAREL ČAPEK

Portréty slovenských spisovatelův

ALEXANDER MATUŠKA

Švejkův bratr

OTTO RÁDL

Úvaha o celku a částech

Dny III. dělnické olympiady — Po Dělnické olympiadě — Karlín proti Moskvě?

Nový monopol — VDP — naposled — Ještě k fiasku „Pražského jara“

LION FEUCHTWANGER ÚSPĚCH

TŘI LÉTA DĚJIN JEDNÉ PROVINCIE

Boj odvážného bavorského děvčete s justicí jejího kmene osvětlí všechny kouty životního prostoru tohoto národa. Od Valentina k Hitlerovi, od Brechta ke Kahrovi podává Feuchtwanger historii bavorské vysočiny.

TAGEBUCH.

2 SVAZKY
984 STRAN
BROŽ. Kč 59.-
VÁZANÉ
V PLÁTNĚ Kč 89.-
DODÁ KAŽDÝ KNIHKUPEC
A
FR. BOROVÝ, PRAHA

OBSAH 28. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: F. PEROUTKA: Požirají se... — JOSEF MACEK: Poslanec odpovídá ministerstwu předsedovi. — J. KOLÁŘÍK: NRA — Modrý orel. — KAREL ČAPEK: Zklamal nás rozum? — ALEXANDER MATUŠKA: Portréty slovenských spisovatelův. — ZDENĚK SMETÁČEK: Podobenství o žábě. — Mladí a jejich pracovní tábory. — Dva problémy. — Po zápisech. — Kdybych byl Vavřincem Řehořem. — Ještě VDP. — Dozvuky „Pražského jara“.

Přítomnost

za redakci
odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství
FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TŘÍDA 18
Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622
PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,
NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—
Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10/1 1924
Podaci úřad Praha 25
TISKEM KNIHTISKÁRNY ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TŘÍDA 62

Přítomnost

ROČNÍK XI

V PRAZE 18. ČERVENCE 1934

ČÍSLO 29

Hlas z německé sociální demokracie

Mladý německý sociální demokrat, nespokojený s postupem své strany, poslal nám tuto zajímavou úvahu, nejzajímavější tam, kde mluví o poměru k obraně státu.

Strukturní změny, které se odehrály od r. 1919 v českém a německém politickém tábore, vykazují sice stejné tendenze, ale různé výsledky. Zatím co v českém tábore se levice do r. 1929 kvantitativně málo změnila, vykazuje německý tábor pozoruhodné ztráty. V českém tábore nastalo hlavní zeslabení levice odštěpením komunistů a ustrnutím této frakce na neplodné, demagogicko-agitátorské politice, početně však zůstala levice, počítáme-li k ní dále komunisty, celkem stejná. Naproti tomu v německém tábore utrpěla levice od r. 1930 značné ztráty, které se při volbách r. 1929 ještě úplně neprojevily, ale určitě budou zjevné v příštích. Německá sociální demokracie bude mít — nepřihodí-li se nějaký zázrak, a v politice se zázraky nedějí — nejméně 60% hlasů z posledních voleb, a poněvadž také volební číslo bylo zvýšeno, zachrání ze svých mandátů jen polovinu. A zdá se jistým, že ze 70 německých mandátů, z nichž ještě dnes patří 40% marxistické levici, připadne na sociální demokracii a komunisty už 25%. Česká veřejnost má všechny důvody zajímat se o tento vývoj. Roku 1926 vstoupili Němci do vlády a čeští agrárníci a socialisté (a do jisté míry i katolíci) jsou zvyklí dívat se na jim odpovídající německé strany jako na své partnery. A takové význačné posílení německé pravice povede tedy k přesunutí rovnováhy i v české pravici dále k reakcionářské politice a v centru rovněž k silnější tendenci napravo. Je teď otázkou, zda tento proces v německé levici je nezadržitelný a jaksi organický, a jaké podmínky by byly k novému vzestupu.

Krátká historie.

Český pozorovatel musí si všimnouti, že německá levice není vůbec rozčleněna. Zatím, co v české levici je kromě sociální demokracie — myšlenkově i sociálně daleko méně uniformované — ještě strana národně socialistická a komunistická a ještě několik jiných menších skupin, v německém tábore byla od založení republiky jen marxistická levice. Veřejný život sudetských Němců i veřejné jejich mínění jsou vně marxistického okruhu ovládány výhradně konservativními stranami.

To souvisí s dějovým vývojem a sociální strukturou našeho Německa. Německé střední vrstvy jeví už odedávna náklonnost vpravo. A stejně jako měšťák, tak i sedlák je konservativní. Přes svou koalice se sociální demokracií jsou citově mnohem více na straně antimarxistických skupin, dnes na Henleinově frontě. Zatím, co v českém tábore zápas o národní osvobození vytvořil vedle sociální demokracie ještě řadu jiných levicových skupin, v německém tábore chyběla od začátku tato marxistická levice. Když r. 1918 proudily válkou vyhladovělé masy vlevo, přišly ovšem nejdříve do sociální demokracie, poněvadž jiné levice nebylo.

Za obecních voleb r. 1919 sjednotilo se v německé sociální demokracii 50% všech hlasů. Jenže sociální demokracie byla jen stranou průmyslového proletariátu a nemohla udržet dlouho maloměšťácké vrstvy, které, jsouc bez vůdce v tu dobu, se k ní přidaly. Oslabená rozštěpením strany v r. 1920 a bratrovražedným bojem s českou sociální demokracií až do r. 1926, ztratila při obecních volbách r. 1923 polovinu hlasů, a r. 1925 z 31 mandátů 14.

Podmínky, za nichž bojovala, byly nejvýš nepříznivé. Stála proti sevřené frontě měšťáckých stran, jež od německých demokratů až po národní socialisty byly zájedno proti „internacionální“ a tedy „národní zradou“ se provinivší sociální demokracii. Německé měšťáctvo vylévalo si všechnen vztek za prohranou válku a ztracené panství na sociální demokracii. České kruhy mohou si jen stěží učiniti představu o štvaní, kterému byla vysazena. Štvalo se ze dvou důvodů: pro rozkrivenou legendu o „ráně dýkou ze zadu“ a pro obžalobu, že sociální demokracie zavinila versailleskou smlouvu, a pro záštiplné útoky na českou sociální demokracii pro školskou politiku Habermanovu, pro niž, nemohouc zasáhnouti českou sociální demokracii, mlátili do německé. Byla to politika hněvu, ale setkala se s úspěchem. Sociální demokracie byla napadána též zleva, aniž by se komunistům podařilo získat jiné zisky než rozbití odborových organizací a otřesení důvěry širokých kruhů dělnických v marxismus vůbec. A konečně živilo německý nacionálismus vypuzování dělníků z míst, restrikce německého školství a popichování se strany německého nacionálismu. Spojení nacionálního boje se sociálním vytvořilo basi pro národní socialisty, jehož heslo z doby před Hitlerovým vystupem znělo velmi působivě: „Pro školu, hroudu a práci.“

Vstup německých měšťanských stran do vlády, sociálně reakcionářská politika občanské koalice a sblížení české sociální demokracie s německou, způsobily nový vzestup německé sociální demokracie. Ovšem neprojevil se již v té bouřlivé formě, jako po válce. Od r. 1925 do r. 1929 zvýšila německá sociální demokracie počet hlasů o čtvrtinu jen s největší námahou, ač k tomu měla nejpříznivější politické podmínky. Kdežto čeští sociální demokraté se rozmnožili o třetinu. Ale již v r. 1931 přišlo nové oslabení německé sociální demokracie při obecních volbách, a v r. 1933 četné volby do závodních rad ukázaly, že posice sociální demokracie je přes stagnaci komunismu otřesena.

Tento proces je nutno vysvětliti jen trvalým scvrkáním se její sociální base. Od r. 1932 byl mezi německými dělníky stále velký počet nezaměstnaných neb dočasně zaměstnaných. Pronikání českých dělníků na draháč, dolech, v tabákovém průmyslu, klesání exportu a tím umrtvování těch odvětví průmyslu, v nichž bylo zaměstnáno hlavně německé dělnictvo (sklárství, textil, porculán) a konečně vypuknutí krize, jež zpustošila celé kraje; všechny tyto národní hospodářské události vzaly sociální demokracii půdu, kterou připravily pro fašismus. Neboť deklasované živly proletariátu,

maloburžoasie a inteligence proudily v masách mezi národní socialisty, kteří jim slibovali rychlou pomoc, pomstu na demokracii a socialismu, které činili odpovědnými za svou bídou. Splnění všech těchto přání jim slibovala „Třetí říše“.

Co dělat?

Poněvadž objektivní podmínky jejího vzestupu zmizely, měla se německá sociální demokracie pokusit rozšířit svou sociální basi, změnit se ze strany průmyslového proletariátu v „levici“ s rozsáhlým sociálním a ideologickým rámcem, aby mohla podstoupiti boj s irredentistickým dobrodružstvím fašismu. A to je právě ta tragika německé levice, že toho neučinila.

Německá sociální demokracie ztratila válkou a rozštěpením strany druhou garnituru svých vůdců. Co zbylo, mělo příliš malou energii, aby se dostalo do popředí. A tak zůstali u vesla jen staří, pořád ještě vídeňsky orientovaní vůdcové. Tito vůdcové, zatížení tradicí a doktrinářským marxismem, ukázali se neschopními vytvořiti ze sociální demokracie širokou německou levici. Jsou stejně, jako marxismus vůbec, fatalističtí a dostatečně oportunističtí, aby věřili přese všechny porážky na nevyhnutelný dobrý konec. Strana zaujala kladný vztah ke státu, ale zdá se, že stále ne v úmyslu, přizpůsobiti svou ideologii novým poměrům. Z různých oposičních hlasů se vyrozumívá, že vedení strany se s rozhořčením brání proti požadavkům mládeže ohledně nového programu. Oposice mladé generace se stále stupňuje. Časopis „Socialistická akce“, jenž vychází, což je velice zajímavé, v Brně, v bývalém sídle starého vedení, je vydáván lidmi, kteří zřejmě naprostě nehodlají jít stále ve starých kolejích. Poněvadž sociální demokracie jde nové porážce vstříc, je jistě důležité pro nás, všimati si začátků nové levice. Na její schopnosti, bojovati proti fašistickým elementům, závisí mnoho i pro českou sociální demokracii.

O nový program.

Ideové pojetí nové levice kryje se s ideami mladé, české levice. V obou je pokládán socialismus, spočívající jen v zájmeh průmyslového proletariátu, za přežitek. Obě vycházejí z hospodářského založení republiky, v níž jsou přímo osudově spojeni dělníci se sedláky. Odtud ony sympatie pro agrárni plán Hodžův a tendence ke koalici s agrárníky. Možnosti, zachránití se z krize konjunkturovou světového hospodářství a zesílením exportu se velmi málo důvěruje.

Charakteristickým znakem německé sociální demokracie je určitá panika, která se zmocnila strany po zničení rakouské a říšské její kolegyně a která je mnohem větší, než u české sociální demokracie. Vidí totiž i v ČSR. určitá nebezpečí pro sebe. Tyto obavy jsou zřejmě ovlivněny německým fašismem, poněvadž vytvářejí atmosféru, naplněnou strachem z převratů. Vedle optimismu staré generace se vyvinul pesimismus mladých, vlastně oprávněný mnohými trpkými zkušenostmi.

Zajímavý je poměr mladé levice ke státu. Nedívají se na něj, jako by byl osudem, s nímž se již musí smířiti, anebo jako na přechodný útvar, který bude smeten „světovou revolucí“, nýbrž vidí v něm ztělesnění protifašistických, humanistických sil a ideí v srdci Evropy. Odmitají pangermanistické plány středo-evropské a jsou přivrženci evropské koncepce Masa-

rykovy nebo Briandovy. Jen málo důležitosti přikládají jazykové otázce, ale za to mnohem více nutnosti zajistiti sociální existenci Němců v ČSR. V bídě německého obyvatelstva se spatřuje hlavní příčina vzrůstu fašistického hnutí, při čemž vidí v Henleinově směru špatnou napodobeninu německého fašismu. Domnívají se, že Henlein bude ochoten podporovati každý protidemokratický režim v ČSR., aby se tím podryla obranná síla Čechů a Slováků, a Hitler aby měl pak snadnou práci.

Stejně, jako v určitých kruzích české levice, tak i v německé je zdůrazňována určitá závislost národní existence Čechoslováků na demokratické státní formě. Pokládá se za možné, že horní vrstva průmyslových a finančních kapitalistů by byla schopna před Hitlerem kapitulovat a vydati mu stát, aby tím zachránila svá privilegia. Takže existence může být zajištěna jen spojením dělníků, sedláků a intelektuálů a založením politiky na zájmeh těchto vrstev. Vynořila se formulka „Druhé republiky“, a v jednom článku sociálnědemokratického časopisu „Tribuna“ byla forma této druhé republiky označena jako „Jakobínská republika“, ve kterou by se měla ČSR. přeměnit, aby se uhájila uprostřed fašistických imperií. Její hospodářská base by nemusela spočívat jen na socialismu, nýbrž na určitém druhu „Socialismu z nouze“, na němž by se dohodli dělníci se sedláky.

Veřejnost má právo být udivena, že zrovna z tábora německé sociální demokracie slyší tyto hlasy. Ta byla přece na začátku republiky vedena nesmířitelným antimilitarismem, který házel vše do jednoho hrnce, stejně zřizování demokratického vojska, jako dříve monarchistického. A nyní povstala právě v klíně této strany bojovná teorie demokratického socialismu. Existující vojenský systém je sice odmítán, ale jen proto, že je technicky neschopný, splnit jemu uložené úkoly. Je doporučováno utvoření republikánských zemských oddílů vedle pravidelné armády. Zatím, co tato by plnila vlastní strategické úkoly, mohla by ona první chránit hranice před útoky iregulérních fašistických tlup ze sousedních států. A ještě něco podporuje snahy po radikálních opatřeních. Propast mezi levým německým dělnictvem a mezi fašistickým měšťanstvem je podle tvrzení německé levice mnohem hlubší, než se o tom v českých kruzích ví. Je mezi nimi nenávistné ovozduší úplně jako v předvečer občanské války, a německé dělnictvo je přesvědčeno, že v okamžiku vypuknutí války spojili by se okamžitě domácí fašisté s říšskými a doslo by určitě k nové bartolomějské noci. Odtud ono volání po spojení s republikánskými silami a nabídky českým menšinám, jež jsou stejně ohroženy, a s nimiž společně by německé dělnictvo utvořilo onu demokratickou milici. Je také zajímavé, že tyto mladé levicové kruhy jdou s plnou důvěrou vstříc armádě, hlavně důstojnickému sboru, ale jsou naprostě proti státní byrokracii, která úplně selhává v boji proti fašismu, je těžkopádná a z čisté omezenosti přináší fašismu posilu. Toto vše ukazuje nade vší pochyby nutnost, aby čsl. vláda a parlament věnovaly zvýšenou pozornost pohraničním krajům, aby se neomezovaly jen na slavnostní demonstrace, nýbrž aby studovaly sociální a hospodářské poměry, nálady a politické rozvrstvení sil v těchto krajích.

Jaké chance má tato nová levice, jejíž vznik je již zjevný, ale jejíž průbojná síla je ještě problémem? Budeme mítí v dohledné době aktivní německé hnutí,

jež by se dovedlo odpoutati od doktrinářského marxismu a bylo schopno spojení s českou levicí?

Vypadá to, jako by ústředí sociální demokracie nerado vidělo vznik nového konstruktivního socialismu. Poněvadž ze shora vylíčených důvodů je v německém táboře ještě menší možnost působit mimo rámec strany, než v českém táboře, bude tedy osud mladého německého socialismu záviset od jeho síly, zda zvítězí v tomto boji se starou generací.

p o z n á m k y

Úvaha o celku a částech

Naše hospodářské zákonodárství utěšen vzrůstá, zvláště od té doby, co je možno vydávat zákony vedle normální parlamentní cesty také vládním nařízením. Je to už pěkná houšťka, v níž se zkrátka nebudou bez obtíží pohybovat ani zbhli odborníci. Moderní život je tak složitý, že si ho patrně bez velikého množství zákonů nezle ani myslit, a veřejnoprávní zásahy do sféry kdysi soukromoprávní vzrůstají tou měrou, že si nové a nové rozmnožování zákonů vynucují. Sotva nám tedy zbyvá co jiného, než smířit se s nepřehledným množstvím zákonů jako s nezbytným faktorem nynějšího společenského života. V tomto smyslu můžeme také přisvědčit k chválám, které se často ozývají na naši vládu. Často se množství zákonů a nařízení, která vycházejí z její dílny, uvádí jako doklad její péče o potřeby společnosti. Často se při tom sice zapomíná zkoumat, zdali to není jen papírová pyramida, která se staví mimo jádro sociálního života a se špatným pochopením jeho potřeb, ale to dnes nechme stranou. Zákony musí být, a zákonů mnoho, tedy i hospodářských — to budiž náš závěr.

Otázkou však zůstává jejich jakost. Množství a jakost jsou veličiny, které bývají v převráceném poměru. Právníci si skutečně často stěžují na nedokonalou formálně právní stránku našich zákonů. Ale jsou také nemalé vady věcné. Co lze rostoucí pyramidě hospodářských zákonů po této stránce na první pohled vytknout, jest její nesoustavnost. Pokud je v ní vůbec nějaká soustava, je dána zájmym a nikoli věcným zřetelom, jímž je v tomto případě potřeba celku. Obávám se, že je velmi přímá spojitost mezi příčinami vzniku jednotlivých hospodářských zákonů a mezi touhami jednotlivých zájmových skupin. Stalo se zvykem, že zájmové skupiny, které se v dobách liberalismu ohánely v džungli hospodářského života čím právě dovedly, vymáhají dnes přímo státní zákony ve svém prospěch. Každý znalec vám ukáže zákony, které byly pod zámkou obecného zájmu vynuceny jen proto, aby pomohly nějaké skupině. Některé naše hospodářské zákony, a bojím se, že jich není málo, nejsou ničím jiným, než rozmanitými formami sanaci. Jsou to prostě služby a úsluhy, jež stát poskytuje soukromým zájmovým skupinám. To ovšem není nic nového pod sluncem. Socialistická kritika tvrdí už dávno, že městský stát je pouhá oligarchie mocných zájmových skupin. Amerika se svým „lobbyismem“ se uvádí jako nejvyvinutější příklad této formy veřejné korupce. Ale tato Amerika, jak je nyní vidět, dovede také mocně pravovat k nápravě.

Vada, o níž tu mluvíme, je jistě jedním z vážných nebezpečí demokracie. Čím důslednější demokracie, tím větší je nebezpečí, že se státu zmocní sobecké zájmy velkých hospodářských skupin. A toto nebezpečí ještě dále roste tím více, čím více pokročil proces hospodářské asociace, to jest čím více je podnikající jednotlivci nahrazován kartely, koncerny a jak jinak se ta moderní hospodářská feuda jmenní. Jakov autoritu demokratický stát proti těmto zájmovým skupinám postaví? Autoritu svého úřednictva? To je přece pouhá výkonná moc, která musí poslouchat mocí zákonodárné. A moc zákonodárná se odvozuje z voličstva, jež mohou zájmové skupiny sterým a velmi rafinovaným způsobem zpracovávat, nehledě ani k jejich velikým možnostem, působit na státní aparát přímo, pouhým tlakem své hospodářské moci. Vidíme tedy toto nebezpečí demokracie a pro demokracii jasné: demokratický stát je ohrožen tím, že bude rozdělen v mocenské sféry zájmových skupin. Kde je autorita, kde je vazba, která tyto odstředivé zájmy sypotá? Snad východně nynější kritikové demokracie míří na tuto slabinu. Francouzský právník

Lavergne praví, že dnešní stranický a parlamentní systém znamenitě uplatňuje požadavky jednotlivců a skupin vůči státu, ale velmi špatně zájem státu proti skupinám a jednotlivcům. Je to pravda. A domyslíme-li věc do krajnosti, stane se nám za těchto okolností sám pojem státu něčím velmi problematickým. Co je to vůbec stát, věc obecná, zájem celku, jestliže společnost není nic jiného než hromada oddělených jednotlivců a skupin, z nichž každá jde za vlastním zájmem? Demokraté velmi často podceňují bystrost, s níž ideologové diktatur postihli tuto bytostnou nesnáz každé radikální demokracie. Vyhrotně onu nesnáz v otázku: Může radikální demokracie vůbec vytvořit stát? Nenesame sama v sobě zárodeček rozkladu? Víme, jak na to odpovídají ideologové diktatur: Nemůže vytvořit stát a nutně se rozloží. Státní autorita musí být představována zvláštní společenskou vrstvou, elitou, která hájí obecný zájem proti partikularismu zájmových skupin. Na to ovšem zase odpovídají radikální demokrat, že tato elita také není nic jiného než zájmová skupina svého druhu a že tedy nemá o nic více práva na hájení státní autority než kterákoli skupina jiná. Nebudeme tu dál sledovat tuto debatu mezi politickým nominalismem a realismem, která trvá už věky a která patrně nebude nikdy ukončena. Problém státu, elity a autority trápil už Platona, a dnešní teoretickové autoritářského státu nečiní nic nového; obnovují platonskou problematiku a přejímají některé Platonovy výsledky.

Musíme však mít na paměti, že tu problém pro demokracii opravdu je; že opravdu je jakási nakloněná plocha, po níž se demokratický stát snadno sesouvá, až najednou shledá, že vlastně přestal existovat jako celek a stal se jenom volným svazkem nových suverénů, jakousi federací zájmových skupin. Je-li pro diktátora problémem, vidět nejen sebe a své pojety státního prospěchu, nýbrž také všecku rozmanitost společenského života, již vládne, je zase pro demokratického státníka problémem, povznést se od toho rozmanitého a částečného, v němž a s nímž ustavičně žije, k vidění celku, to jest k opravdovému státnictví. Vrátime-li se k východisku, z něhož jsme vyšli, tedy chápeme, že ani hospodářské zákony nesmějí být dělány jen s hlediska zájmu skupin, nýbrž s hlediska celku. Naše hospodářské zákonodárství hřešilo nejvíce právě tím, že se tak vysoko nedovedlo pozvednout. Bylo a jest příliš nominalistické a partikularistické. Povznést se k hledisku celkovému prakticky znamená mít vypracovaný celkový program. Jednotlivé zákony pak jsou prováděním tohoto programu. Právě toto nám nejvíce chybí. Naše politika se kymáčí jako člun na rozbořené vodě. Jednou něco potřebuje ten, po druhé zase onen, i vydávají se veselé zákony podle toho, jaký požadavek den přinese. Po nějakém propracovaném programu ani památky. Nikde nevidět snahy po uvádění, co to je tento stát, jaká je jeho povaha a jaké jsou tedy i jeho potřeby. Za to však plno starostí o zájmy té nebo oné skupiny, bez ohledu na to, jak se snáší s potřebami celku. Naši politikové by se jednou měli pokusit o odpověď na otázku, co nás vlastně hospodářsky drží pohromadě. Jenom toto společné má být předmětem státního zájmu a zákoně peče. To ostatní, to částečné, přenechme peči soukromé. Ať si to pomůže, jak umí.

Z. S.

Dny III. dělnické olympiady

již se ještě v poslední chvíli dostalo v nedávných krvavých událostech německých a holandských nové účinné kulisy, ukázaly znova nám i světu, jak se čs. dělnictvu osvědčila vlastní cesta, často internacionálou zcela ne vždy schvalovanou. Cesta, která se ani na okamžik i za cenu velikých obětí neuchýlila od směru cesty vlastního státu. Obětí bylo s počátku ažaž. Úplný rozvrat strany po odchodu t. zv. levice, ústrky na sjezdech Internacionály, zrádecování na všech stranách dělnického hnutí, zneužívání slabení posic se strany určité části čs. buržoasie. Ale to vše nezpůsobilo nikdy, že by parlamentní delegace čs. sociálních demokratů nehlásovala pro státní nezbytnosti, často u lidu velmi nepopulární. Ani dočasné vyloučení strany z vládní koalice nevedlo k vybočení nedůstojnému státovorné strany. Byly chvíle, kdy i mnoho slušných a poctivých lidí nechápal dobre tuto taktiku bývalé revoluční strany dělnické. Pozdější události v Německu a Rakousku otevřely všem oči, ukázalo se, že republika a demokracie jsou i pro dělnickou třídu hodnoty, při nich, nutno věrně setrvati děj se co děj, a že trpký chleba, byť i nedůstojných kompromisů, je na konec lepší, než zvučné fanfáry oposice, končící koncentračními tábory. Prostě, že katastrofální taktika komunistů končí na západě jinak než

na východě. Tato často nepopulární škola, hlásající věrnost kmu státu a jeho institucím, i když to není společnost již dokonalá a spravedlivá ku všem stejně, přinesla dobré ovoce: klid republike a klid dělnickým stranám v období tak ošklivém, jakého jsme svědky.

Věrnost čs. dělníků k čs. státní společnosti vynesla jejich stranám tolik úcty, že se u nás v tomto, pro různá protidělnická extempore tak lákavém údobi, nenašel ani jeden vážný občanský politik, který by veřejně navrhoval napodobit cizí vzory. Věděl každý, že by to byla zrada nejčernější, která by nenabyla ohlasu v širokých vrstvách občanských a která by se nakonec státu zle vyplatila. Téměř jednomyslná volba T. G. Masaryka a dny III. olympiady bez jediného rušivého okamžiku ukázaly československý národ v nejpříznivějším světle, ukázaly znovu, že ve středu Evropy žije národ, který svoji politickou vyspělosti a noblesností nezůstal v ničem pozadu za elitními národy světa. Nikdy do podepsání mírových smluv neprojevila se tak jasně oprávněnost oněch sil, které osvobodily československý národ z područí světa německého a maďarského, ukazujícího nyní svoji pravou, t. j. nekulturní tvář, jako na jaře pamětního roku 1934.

Za tento povznášející obraz vděčíme z velké části prozravosti vůdců našich dělnických stran. Na stadionu zastupoval prezidenta republiky náměstek ministerského předsedy Bechyně. I v tom byl jistý symbol. Presidenta zastupoval muž, který je typickým představitelem této originální takty dělnického hnutí, která slavila ve dnech Olympiady svůj zasloužený triumf. Rudolf Bechyně konal tento čestný úřad po právu.

J. Fürth.

Po Dělnické olympiadě

III. dělnická olympiada se plně vydařila; ti, kteří se o ní přičinili, mohou být plně spokojeni. Byla více než jen manifestací Tělocvičných jednot. Jest řada států, i de státní moc postavila se ostře proti socialistickému hnutí. Zde vlála státní vlajka v průvodu i na stadionu svorně vedle praporu rudého. Jest řada států, kde režim opírá se o vojsko proti socialistickému dělnickému hnutí. Zde přiskojo vojsko, aby se účastnilo cvičení. V jiných státech jest zatracována mezinárodnost jako myšlenka a snaha státu a národu škodlivá. Zde šli za sebou a vedle sebe lidé z nejrůznějších zemí a z nejrůznějších národů a cítili, že tato odlišnost je nerozděluje, ale že je mezi nimi něco silného, co je spojuje.

Úspěch Olympiady nebylo možno zapírat. I řeklo se aspoň: to vše jest hezká a to vše uznáváme; ale není tu veselých tváří. Viděl jsem bezpočet radostných tváří v průvodu i tam nahoru na stadionu. Ale tolik jest pravda, že tito lidé nejsou tak a tolik veselí, jako lidé jiní. Bylo mezi nimi mnoho, kteří po celé měsíce nepracují. Bylo mezi nimi mnoho, kteří si kladli otázku, zda po tom pondělí, kdy se vrátí do práce, nedostanou výpověď. Bylo mezi nimi mnoho těch, kteří této Olympiadě věnovali v poslední době veškerý svůj čas. Pozdě do noci. Těmto lidem není jen tak do smíchu. Kolik dětí si v šatnách pochutnávalo na velkých, olympiadních buchtách; bůh ví, kdy viděly naposledy dobrou a velkou buchu a kdy ji zase uvidí. V jedné šatně se ztratila kabelka; totiž: neztratila se, jen tak se založila a zase našla; obsah: dva vuřty a v papírku 1 Kč 50 hal. Takový byl asi hmotný kapitál, s kterým mnoho těchto lidí přijelo na Olympiadi. Nesmáli-li se tito lidé proto tak na redaktory „Národních Listů“ a „Poledního Listu“, vyplývá to z toho, že tito lidé nemají příčin k smíchu.

III. dělnická olympiada byla porovnávána se sokolským sletem. Ti, kteří tak dělali, byli přísnější, než ti sokolové, kteří se dívali na cvičení se západní tribuny. Tito sokolové upřímně uznávali vše, co bylo v cvičení a organizaci dobrého. A je-li porovnáván již Sokol a tato Dělnická olympiada, pak nestačí jen opakování toho, že Sokol jest „všenárodní“ a tato Olympiada že jest tržní a nenárodní, ale nutno srovnávat i podmínky práce obou organizací. Sokol má v průměru daleko zámožnější členy než Dělnické tělocvičné jednoty. Jeho postavení jest daleko snazší. Porovnáváme-li takto a jinak práci obou organizací, pak nutno práci vykonanou před III. dělnickou olympiadou plně uznati. Tuto práci konali lidé nezaměstnaní, lidé, jimž i takový olympiadní odznak za 20 Kč dělal díru do rozpočtu. Tuto práci konali lidé, kteří — jsou-li zaměstnáni — nemají příliš volného času. Kde byl ten zlý materialismus v každém z těch tisíců dětí, dorostu, žen, mužů, kteří stáli na své metě a kde byl ten zlý materialismus v těch stech a tisících malých lidí, kteří se musili hodně nadříti, než se tato Olympiada vydá-

řila? Kde jest ten zlý materialismus v těch lidech, kteří s dětmi cvičili po měsíce „letní den“, kteří po týdny pilovali na cvičích cvičenců, aby to bylo dobré?

Když československé footballové mužstvo se dostalo v Itálii na druhé místo, byl Plánička a jeho druži skoro prohlášeni za národní svaté, byli prohlášeni za národní konsuly, kteří prý nadělali republike více propagandy za jeden zápas, než ministerstvo zahraničních věcí od převratu. To bylo v Itálii. Velká Olympiada přilákala z venkova a z Prahy desetitisíce lidí. Přitáhla tisíce Němců z republiky. Přitáhla lidí z Ameriky, z dlouhé řady zemí. Jest to nekousek, ale pořádný kus propagandy. Ale ti, kteří mohli vidět tento kus propagandy, jaký se zrovna dělal vedle nich, zakrývali oči, aby to neviděli. Nejvýše spoléhal na svoje pomocníky z pražské politické periferie, že ztropí nějakou kočičinu, aby mohli říci, že „slovanská Praha odsoudila třídní Olympiadu“. Tyto pokusy tu byly, ale v poslední chvíli se nedostavila — odvaha.

III. dělnická olympiada jest úspěchem sociálně demokratického hnutí u nás; ukázala ve velkých rozměrech konstruktivnost socialistického hnutí. Ukázal se tu skutečný, nemluvný, tichý idealismus československého dělníka, skvělý materiál, s kterým nutno dobře zacházeti.

V. G.

Karlín proti Moskvě?

Zaznamenáváme malou podrobnost z komunistického tisku, nevěouce, máme-li ji příčisti sile zvyku anebo tomu, že se komunistická pravověrnost neočekávaně přestěhovala z Moskvy do Prahy. „Rudé právo“ se rozhodlo vzpomenout 12. července nějakým pro sebe vhodným způsobem dvacátého výročí počátku světové války. I přineslo dva obrázky, první z roku 1914, z Poincaréovy návštěvy v Rusku, druhý z roku 1934, z Barthouovy návštěvy v Londýně. Pod prvním je upozornění, že za čtrnáct dní po odjezdu Poincaréové z Petrohradu umírali francouzští, ruští a němečtí vojáci na bojištích, a pod druhým, zobrazujícím Barthoua s jeho průvodci, jak opouští londýnský hotel, stojí toto: „Pokouší se v Londýně získat anglickou vládu pro vojenský pakt, zvaný „mírový“.“

— Zajímají nás na tomto komentáři uvozovky u slova mírový. „Rudé právo“ nám zřejmě chce postavit před oči analogii obou situací, tehdejší a nynější. Představuje si vznik světové války asi takto: hrdlořezové se sešli, poradili se a za čtrnáct dní tekla krev proletářů. A usuzuje dál: dnes se hrdlořezové zase scházejí, nuže, co můžeme očekávat...? Důvtipný čtenář, domyslí. Jenže „Rudé právo“ najednou nějak pozapomnělo, že v tom „vojenském paktu, zvaném „mírový““, má jakousi účast, nebo aspoň má míti, také Sovětský svaz. A teď zas s jistým překvapením domýslíme my: že by i Sověty měly být zařazeny mezi hrdlořezy prahnoucí po krvi nevinných proletářů? To je opravdu nečekaný důsledek. Bud komunistickému redaktoru ujelo pero, anebo jsme tu svědky nenápadných počátků velikého vzbouření karlínských komunistů proti sovětskému Rusku.

Z. S.

Nový monopol

Nový monopol — obilní monopol — donutí mnohé, aby pozměnili svoje běžné a úzké představy o monopolu. Nejběžnějším monopolem jest monopol tabákový. Stát kupuje tabák, vyrábí kuřivo, cigarety a doutníky; kuřivo se prodává za pevně stanovené ceny, které jsou nepoměrně vyšší, než ceny skutečně výrobni. Monopol tento vynáší státní pokladně tolik, jako hned tak nežiný zdroj příjmů. Stát si tu vyhradil — podobně jako jinde — výrobu a prodej kuřiva, vyřadil volnost a svobodu nabídky a poptávky. Tak jest tomu i se solí, střelivem atd. — Nový monopol — obilní monopol — znamená zcela jiný typ monopolu, jak svojí organizačí, tak účelem. Sotva lze říci, že na tomto monopolu stát vydělá, a místři finanční právě po této stránce měl velké námitky a hodně práce, neboť usilovali-li agrárníci o agrární monopol, jistě tak nečinili ve snaze, zajistiti potřebné státní pokladně nový a vydatný zdroj příjmů. Nejvíce brojí proti obilnímu monopolu národní demokraté; stále připomínají vázané hospodářství za války a naříkají, jak krásný stav, kde vládne zákon nabídky a poptávky, kde vládne svobodná souhra hospodářských sil, jest obrácen v niveř. Národní demokracie hájí zájmy průmyslu a jeho kartelu. Což jiného jest kartel než monopol, který utváří průmysl toho či onoho odvětví, aby odstranil nabídku, aby ji reguloval a aby tak se neřídily zákonem nabídky a poptávky, ale aby dirigovány byly podle potřeb kartelu? Kartely nejsou ničím jiným než monopolem, který fakticky odstraňuje konkurenci, soutěž a staví na její

místo stanovení cen podle potřeb kartelu. Chce-li tedy národní demokracie ve své hospodářské dománosti vybojovat boj proti monopolům, má k tomu příležitost víc než dost; prakticky by ovšem taková politika narázela na velké obtíže, neboť v tom společenství: průmysl a národní demokracie není národní demokracie partnerem, který jest silnější, ale partnerem, kterému patří jen prováděti to, co chce partner druhý, finančně silný.

Názory o praktickém významu obilního monopolu se mohou rozcházet; konsument nepotřebuje příliš uvažovati, aby poznal, že tento monopol není uskutečňován k jeho prospěchu. Obilní monopol má zaručiti zemědělci slušný výtěžek z jeho práce; zemědělci se zaručují pevné ceny za to, co na poli pěstoval a co na poli sklidil. Může skliditi více, může skliditi méně. To jest všecky přírody, to jest i všecky příčinlivosti sedláka. Monopol mu zaručuje, že to, co sklidí, bude převzato za ceny takové a takové. Odměna za práci zemědělcovu nebude určována jen individuálním příčiněním, ale bude garantována společností. Z naší sociální práce nejpronikavěji zásluha do konstrukce dosavadního hospodářského systému pozemková reforma, která sáhla na to, co až dosud bylo sváté: soukromé vlastnictví. Pozemková reforma hodně omezila platnost této svatosti soukromého majetku, odvolávajíc se na to, že prospěch většího počtu jest silnější než zájem jednotlivce. S tím přišla právě konservativní strana republikánská. Obilní monopol znamená další takový krok. Stát se staví za práci zemědělce; činí ji do značné míry nezávislou od volné souhry hospodářských sil a garantuje zemědělci, že za svoji práci dostane tolik a tolik. Někdo řekne, že agrárnici tu uplatňují metody socialistické; víme však z poslední doby, že byli to socialisté, kteří s touto myšlenkou přišli a to byla republikánská strana, která ji odmítala, a že zase socialisté se s agrárníky velmi těžko dorozumívali nejen o principu obilního monopolu, ale hlavně o cenách, které má monopol zajistiti. Agrárnici tu prosadili — ne po prvé, ale v širokém měřítku — princip, že stát musí pomáhat svým sociálně slabším. Ovšem: myslili jen na zemědělce. Zda jen na zemědělce slabé v dnešním hospodářském systému, jest všecky jinou. Bude potřebi, aby agrárnici si uvědomili, že této zásady, že stát musí intervenovati pro sociálně slabého, mohou se dovolávat i jiní.

V. G.

národní hospodář

J. Kolářík:

Rooseveltovy výsledky a vyhlídky

(Rooseveltova cesta V.)

Na počátku této řady článků bylo řečeno, že první etapa presidentské dráhy Rooseveltovy je přibližně ukončena. Dnes už lze říci, že je ukončena. Kongres odešel na prázdniny a v tom složení, jaké měl dosud, se už nesejde. V letních měsících se už mnoho nestane, při nejmenším nic, co by vybočovalo z dosavadních zákonních směrnic. Pak přijde volební kampaň, která na několik týdnů zastíní ostatní zájmy a počátkem listopadu se volí nová sněmovna representantů a jedna třetina senátu. Po tom všem, co bylo už řečeno, je zřejmé, že tyto volby kongresu jsou velmi důležité pro další postup New Dealu. Je ovšem ještě otázka, nezkáli-li tyto „normální“ vyhlídky sociální neklid, který se právě v posledních dnech velmi stupňoval. Jeho příčiny a průvodní zjevy byly naznačeny už minule, takže zde už není třeba se k nim vracet.

Dosavadní výsledky.

Angličané většinou ukazují, že americké hospodářské oživení je sice nepopiratelné, ale nedosáhlo zatím zhruba o nic větších rozměrů, než je tomu v Anglii; ze speciálních cílů americké politiky pak se při tom nesplnilo zatím celkem nic nebo jen málo. Zdá se, že Rooseveltova administrace si to

začíná uvědomovat; snad do jisté míry uznává, že příliš prudké rozvinutí reformního díla bylo do značného rozsahu překážkou díla oživovacího, poněvadž přineslo s sebou veliké pochybnosti a nejistoty. Tím by se vysvětlovalo zejména odklon od záměrné politiky cenové dalším znehodnocováním dolaru; přibližně od počátku tohoto roku je dolar klidný a letošní ne dost jasné zákonodárství o stříbře zatím nemělo praktického vlivu na měnovou politiku. Tento klid v měnové politice je ovšem důležitý pro celý hospodářský život v Americe, i když názory o jeho trvání se různí. Při tom však posuzovatel tak vynikající, jako J. M. Keynes, neváhá říci, že dosavadní vývoj amerického oživení je slibný.

Co bude s NRA?

Ze zákona o národní obnově průmyslové (NIRA) vypadl už jeden důležitý kámen. Při jeho rozboru jsme upozornili, že ta část, která dávala presidentovi nařizovací moc, kdyby bylo třeba koncesi, platí jen jeden rok. 16. června letos se platnost této zmocnění skončila a nebyla obnovena. Je z toho možno soudit, že NRA se začíná rozpadávat? Je možno předpokládat, že podobně nenápadně předstane 16. června 1935 platit ostatní, větší část zákona NIRA, jejíž platnost byla určena na dva roky? Na tuto druhou otázku nemůže dnes ještě nikdo odpovědět. Bylo již podotčeno, že Roosevelt ve svém letošním novoročním poselství naznačoval přání, aby nové směry v americkém hospodářství se uplatnily trvale a ne přechodně. Mohl tím mít na mysli zejména zákon NIRA. Ale osvědčila se dosavadní prakse tohoto zákona tak, aby Amerika jej chtěla převzít trvale? Ani to nelze zatím jednoznačně říci. Ukázala se ovšem mnohá nespokojenosť s jeho prováděním, zejména také na straně dělnictva. Ale to by bylo možno napravit dalším zákonodárstvím a už letos se v tom stalo ledacos. Kromě toho Roosevelt ohlásil jako svůj program pro příští kongres důležité zákony sociálně-politické, které mohou mít důležitý vliv, udrží-li se sociální klid.

Ve znamení této otázek se budou konat v listopadu volby a nový kongres bude pro odpověď na ně činitelem nejdůležitějším. Počítá se s tím, že v senátě mnoho změn nebude. Ale jak bude vypadat nový dům representantů? Demokratická většina se asi oslabí, ale sotva přestane být většinou. Kdyby se to stalo, bylo by to ovšem špatné znamení pro další postup New Dealu. Ale pouhé zachování demokratické většiny samo o sobě ještě nestačí, neboť v této straně je příliš mnoho proudů a křídel.

Kolik stojí New Deal?

Jedním ze slabých bodů dosavadní politiky New Dealu, který se jistě také objeví ve volební agitaci, je finanční stránka. Letos na nový rok podával Roosevelt kongresu dvě poselství, z nichž první bylo jakousi retrospektivou a druhé bylo poselství rozpočtové. Ačkoli ve své knížce „On our way“ uvedl president všechna svá ostatní poselství z prvního roku své vlády v celém znění, toto rozpočtové poselství vynechal a poznamenal o něm toliko, že je v něm hodně číslic a že suma státních výdajů v příštím finančním roce 1934/35 je veliká. Důvod, že je v poselství hodně číslic, ovšem není dost průkazný jako jakési vysvětlení, proč ho nepojal do své knížky. V „úsporném“ poselství byly také číslice, jimiž Roosevelt vypočítával, jak špatně hospodařila předchozí administrace.

Zdá se, že jedno vysvětlení tohoto nápadného zjevu třeba hledat v tom, že president je si vědom těžkých finančních důsledků, k nimž dospěl, a nechce jimi zakalovat perspektivu do budoucnosti ve svém populárním výkladu své politiky ze-

jména proto, že doufá, že do roku 1936 uvede rozpočtové hospodářství do rovnováhy. Budou-li se tak na věc dívat také političtí protivníci při volební agitaci, je ovšem jiná otázka.

Z onoho rozpočtového poselství bylo možno soudit, že New Deal není nikterak levný a po nejedné stránce bylo toto rozpočtové proroctví značnou kontradikcí onoho úsporného poselství, které president poslal kongresu v březnu 1933. Pro běžný finanční rok (do 30. června 1934) odhadl president řádná vydání na 3.045 milionů dolarů a řádné příjmy na 3260 milionů dolarů. To by tedy bylo v pořádku. Ale není jen tento rozpočet, je také ještě rozpočet nouzový, v němž se jevíla v povážlivém rozsahu celá „emergency“. Výdaje na toto nešťastnou emergency president odhadl celkem na 7.724 milionů dolarů, při čemž ovšem příjmy v této části rozpočtu nejsou. Schodek tohoto finančního roku by tím tedy dosáhl slušné částky hodně přes 7 miliard dolarů, ač v březnu 1933 počítal Roosevelt s deficitem jen 1000 milionů dolarů, „neučiníme-li rozhodná opatření“ a ač se zřejmě děsil toho, že s deficitu předchozích let naroste nahromaděný schodek i s těmi předpokládanými 1000 miliony dolarů na 5 niliard. Ve skutečnosti tedy by bylo nyní třeba přidat k tomu ještě hodně přes 6 miliard dalších. A pro finanční rok 1934/35 neváhal president ohlásit další schodek skoro 2 miliardy dolarů.

Prameny těchto „astronomických“ číslic (nutno mít při nich na zřeteli, že dolar je i po svém znehodnocení značně větší měnovou jednotkou, než většina měnových jednotek evropských, takže tyto americké miliardy jsou sumami podstatně většími než miliardy evropské) nouzových výdajů si lze po tom, co bylo uvedeno, snadno domyslit. Sanační akce bankovní, zahájená po Rooseveltově nástupu, spotřebovala několik set milionů dolarů, které bylo třeba bankám poskytnout, měly-li se otevřít. Celkem bankám, pojišťovnám, železnici a pod. poskytla Reconstruction Finance Corporation asi 800 milionů dolarů záloh, na organizaci bank bylo podle odhadu třeba asi 1350 milionů dolarů. Bankovní regenerace tedy sice byla poměrně rychlá a účinná, ale laciná ne. Na veřejné práce bylo odhadnuto 1677 milionů přímo, asi 460 milionů nepřímo jako výpomoc státům, buď na veřejné práce nebo na podporu nezaměstnaných. O ostatek se měly dělit akce pro podporu zemědělství a některé drobnější nouzové akce.

Dopisovatel anglického týdeníku „Economist“ poznamenal, že „není možno říci, jak veřejnost rozpočet přijala, poněvadž téměř nebylo komentářů v americkém tisku“. Také president ve své nynější knížce poznamenává, že si veřejnost snad ani neuvědomila, o jaké sumy jde — aniž ovšem sám tyto sumy uvádí.

Hlas v radiu.

Vše, co až dosud bylo zde řečeno o Rooseveltově politice a jejích výsledcích, budí asi smíšený dojem nejistoty a pocitu, že to tedy všechno může špatně dopadnout. Nikdo nemůže vyloučit, že tomu tak opravdu bude. Ale president má, jak je zřejmo z jednomyslných svědectví, mnoho značných výhod psychologických, které mu pomáhají překonávat největší překážky. Je optimistou, ztělesňujícím takřka proslulé americké „keep smiling“, i když on se usmívá ve smyslu poněkud jiném, než byl americký úsměv za prosperity. A při tom má hlas, který v pravém slova smyslu okouzluje posluchače v rozhlasu. Ze svého hlubokého mravního přesvědčení, že usiluje o slušnější a snesitelnější život, umí se vemluvit do srdcí svých posluchačů tak, že — jak uvádí Pierre Lyautey ve své nové knížce „Révolution Américaine“ — voličové republikánských senátorů píší svým zvolencům, aby se neopovažovali hlasovat proti tomu, co navrhuje president. Jiný Francouz, který navštívil v poslední době Spojené státy, Robert de Saint Jean,

dopisuje v knize „La vraie Révolution de Roosevelt“ staré, šedovlasé distingované dámy americké, celou svou výchovou i tradici příslušnice vrstev republikánských, které se cítí povážlivě ohroženy ve své zděděné pravověrnosti a ne bez rozpuků přiznávají: „Já nejsem demokratka, ale tomuhle presidentovi věřím.“ Jiní evropští pozorovatelé dnešní Ameriky poznamenávají, že jednou z prvních otázek, s nimiž se v Unii setkali, byla otázka: „Slyšel jste už presidenta v rozhlasu?“ A tón, s jakým se ta otázka klade, zřejmě nasvědčuje, že nejde o všechny věci.

Spojené státy jsou obrovskou zemí, měřící asi 8 milionů čtverečních kilometrů, i když nepočítáme državy oddělené od vlastní Unie mořem nebo Kanadou. Na tomto v pravém slova smyslu kontinentě jsou rozsáhlé oblasti, v nichž lidé se nedovídají o každé fázi vývoje americké politiky, ani o kritice, s jakou se setkává. Tak, jak vidí na tuto politiku Washington nebo New York, nevidí na ni spousta zapadlých obcí a usedlostí někde v Oklahomě nebo Texasu. Mnich lidí vůbec nečte noviny a při tom množství krajinských plátků nevěnuje a nemůže věnovat těmto otázkám tolik pozornosti. Ale tito lidé čas od času slyší svého presidenta v rozhlasu z Washingtonu, jak jim z hlubokého přesvědčení vykládá, jak se snaží zařídit vše tak, aby život byl fair and honest. Popularita tohoto presidenta mezi nejširšími vrstvami voličstva je proto stále ohromná a je nesmírně významným činitelem pro celý New Deal. Otrášt ji nebude snadné — pokud ovšem by nespokojenost přímo dotčených nepřekročila jistých mezí.

Ale tento president není na všechno sám, má četné a důležité spojence, kteří mu pomáhají.

First Lady in the Land.

President New Dealu musil ovšem do značné míry omezit tradiční zvyklost, aby každý, kdo si vzpomene, přišel do Bílého domu na potřesení ruky nebo na kousek řeči. To by se daleko nedostal. Ale někdy přece jen se stane, že přijdou lidé z daleka a chtí něco vědět, nebo o něco žádají svého senátora, který pak s nimi přijde do Bílého domu. A tu zas podle četných svědectví má president velmi cennou pomoc ve své choti. Deputaci příjme „First Lady in the Land“, podá čaj, porozpráví a zatím třeba se objeví někde i Mr. President a se širokým úsměvem ujistí deputanty, že vše bude v pořádku. Těžko potom říci, když byla deputace víc nadšena, zda roztomilostí presidentovy choti, nebo presidentem. Pierre Lyautey také poznamenává, že presidentova chot to hlavně byla, která přispěla k podivuhodné Rooseveltově duševní rekreaci z těžkého ochromení, které utrpěl před 13 lety, a které málem by ho bylo vyřadilo navždy z jakékoli veřejné činnosti.

Eleanor Roosevelt, rozená Roosevelt (je to jedna z neteří presidenta Theodora Rooseveltta), je už zřejmě skoro tak populární jako president. Má větší volnost pohybu než Franklin, a náležitě ji užívá ve prospěch New Dealu. Jezdí, mluví, přednáší, píše do novin, prohlíží sociální ústavy a věznice, stará se o přesné vyřízení četné korespondence. Nebojí se fotografů a filmářů, zrovna tak, jako se jich nebojí Franklin. Americký lid ji má proto stále před očima, stejně jako prezidenta. A když jde po ulici a něco koupí v pouličním stánku, majitel stánku hned si dá na svůj krámeček pyšné označení, že je dodavatelem „First Lady in the Land“. Potom přijde policie, majitel krámečku musí nápis sejmout, ale Eleanor se to dovídá a nedá si to líbit. Osobně zakročí u prezidenta a ten, rozumí se, vyhoví tak vysoké intervenci. O věci se píše v novinách — popularita stoupá. Eleanor Roosevelt je nadšena pro New Deal a mnozí tvrdí, že je radikálnější než president a že ji někdy to všechno pokračuje příliš pomalu. „Franklin se na-

učil trpělivosti ve své nemoci, on umí čekat.“ Ale — umět čekat, trpělivě čekat, nedat se odstrašit neúspěchy, to je také velké státnické umění.

Father Coughlin.

Třeba se zmínit ještě o dalším spojenci, velmi podivném, o němž je už mnoho napsáno. Katolický farář Charles E. Coughlin, zřejmě jeden z těch páterů, kteří se vždycky připletli k světadějným událostem, ať už potom to byly křížácké války nebo francouzská revoluce. Tento páter, jehož posluchači v radiu se počítají na desítky milionů — jen sám Franklin D. Roosevelt jich má v Unii víc — začal sbírat na stavbu nového kostela v Little Flower u Detroitu ve jménu svaté Terezie Ježíškovy. Dokud se omezoval jen na svatou Terezii, byl jeho ohlas dost nepatrný. Ale potom se dal do národního hospodářství. Začal kárat hrabivost mocných tohoto světa, útočil na Wall Street a proti zlatu — a od té doby, jak jeden republikánský senátor si stěžoval francouzskému novináři Lyauteovi, počet posluchačů rapidně vzrostl a také vzrostly rapidně výsledky sbírek na ten kostel. Robert de Saint Jean popisuje Coughlinovu schůzku v Hippodromu, které se zúčastnil — je to něco takového, jako bývaly Hitlerovy schůzky v době, kdy ještě nebyl u moci. Ale jen účastí a náladou — páter Coughlin neužívá vůbec takové pompy, jako užíval Hitler. Působí jen silou svého slova a působí — pro Franklina D. Roosevelta, jehož si zamiloval od té doby, co opustil zlatý standard. Father Coughlin je nadšeným stoupencem měnového stříbra — ve státech, kde se dobývá stříbro, má spousty přívrženců. V Unii se mu říká „radio-priest“, poněvadž radio je základem jeho moci. Biskupové jím nejsou nadšeni, ale co mohou dělat, když on vedle politiky agituje také pro svatou Terezii?

Robert de Saint Jean podává průvabný popis schůze v Hippodromu. Nejprve všechno vstává, poněvadž se hraje hymna. Na jedné straně estrády je veliký barevný obraz F. D. Roosevelta, vzadu je veliký národní prapor. Předsedou je Morgenthau starší, otec dnešního finančního sekretáře. Jeho projev nebude mnoho zájmu, také několik senátorů, kteří mluví po něm, nemá mnoho věčných posluchačů. Vše se dívá na Coughlina, sedícího ve středu sálu s tichým úsměvem. Poslední senátor domluvil, je 9.25. Ale Coughlin sedí klidně dále. Bude mluvit až v 9.30, tak je to smluveno s rozhlasem, který teprve potom zapne do tohoto sálu. Ale to nic nevadí; orchestr, který před nějakou hodinkou s citem zahrál Star Spangled Banner, spustí nyní Veselou vdovu a shromázdění se zatím těší z houpavého, i když poněkud obstarožného valčíku. Potom konečně mluví Coughlin. Dav je elektrisován a svým potleskem dodává řečníkovi rozdělovací znaménka.

„Ať už přestanou útočit na Roosevelta. Pryč s bankéři, pryč s Wall Streetem!“ Shromázdění bouří. Za chvíli dostává svůj díl také jeden z demokratických vůdců, Al. Smith, proslulý Al. Smith, někdejší poražený odpůrce Hooverův, kterého prý mrzí mnohem víc, že v roce 1932 nevybral demokratický konvent jeho za kandidáta presidentství, než to, že byl při presidentských volbách v roce 1928 poražen. Al. Smith, proti němuž v roce 1928 se agitovalo hlavně tím, že je to katolík a že by s ním do Bílého domu vtáhl papež. Dnes tedy naň útočí s bouřlivým souhlasem katolický farář — vidíme, že Amerika je přece jen stále zemí velkých možností. Al. Smith je z těch demokratů, kteří jsou proti měnovým pokusům, to mu ovšem Father Coughlin neodpustí. Vyčte mu styky s Morganem a jinými bankéři, nitky na něm zdravé nenechá. Potom si zpocený řečník vezme na mušku jiného protivníka. Tentokrát je to William Green, předseda American Federation of Labor. Ten také není spokojen s Rooseveltem a bojí se inflace, poněvadž by to znamenalo ještě větší oslabení

kupní síly dělnických mezd. Ani ten nenalézá milosti před očima tohoto měnového nadšence ve jménu svaté Terezie.

Je to cenný spojenec Rooseveltův. Ale což když president neužije stříbrného zákonodárství tak, jak si představuje tento páter? Zatím republikánskí senátoři dostávají od voličů příkazy, aby hlasovali pro Roosevelta, protože to také řekl Father Coughlin.

Noviny.

A konečně: jedním z velmi důležitých spojenců Rooseveltových jsou noviny. President velmi dobře ví, co znamená informovaný tisk v demokracii. Evropští novináři, kteří viděli, jak Roosevelt informuje americké žurnalisty, jsou přímo nadšeni. Dvakrát týdně má s nimi schůzku. Nic oficiálního, jen přátelský rozhovor o tom, co se právě děje. Mohou se ho tázat, nač sami chtí. Odpovídá jim rád s vtipem a oni neváhají přidat další. Výsledek? Všichni, i oposiční jsou okouzleni presidentem a i když pak v novinách všechno nehválí, přece jen nemohou skreslovat, neboť na příští schůzce by slyšeli, že tohle nebylo „honest“.

Svoboda tisku přirozeně nebyla v ničem omezena, nijak se nepotlačuje oposiční mínění než polemikou, ukazováním skutečnosti a zdůrazňováním dobrých úmyslů a dobrých snah. I pro tohle je směšné, když se v Evropě mluví o „diktátorství“ Rooseveltově. On je skutečně takovým diktátorem, jaké připouští americká ústava a americká svoboda. Jeho ekonomie jistě není ve všem bez vady ve své překotnosti; o jeho úspěchu však konec konců nerozhodne jen ekonomie, nýbrž také psychologie. A po této stránce má Roosevelt ještě velké naděje na kořennou výhru, i když obtíže jsou veliké.

filosofie a psychologie

Karel Čapek:

Intelekt a demokracie

Užívám nerad slova dekadence. Myslím, že podle mínění pesimistů byl svět v úpadku od toho dne, kdy byl stvořen, a že už Adam pochmurně tvrdil svým synům, že to jde s lidstvem katastrofálně dolů, dávaje najevu vážné obavy, kam to takhle dospěje. Mám za to, že bychom název „dekadence“ mohli reservovat pro jeden životní stav: pro chut k zániku. Dekadenti z fin de siècle se kochali v představě, že spočívají choré a zajímavě na smrtelném loži přezrálé a vysílené kultury. Intelekt se ocítá ve stavu dekadence, je-li přitahován silami, jež znamenají jeho konec. Dekadentní je intelekt, který touží poddat se iracionálním démoniím, ať je to vůle, pud nebo podvědomí, davové pohnutky nebo síla násilnická; je dekadentní proto, že sám chce svému konci. „Verachte nur Vernunft und Wissenschaft, so hab' ich dich schon unbedingt,“ praví Mefisto- feles.

Můžeme těžko bránit lidem, kteří se z únavy nebo pro nějakou jinou legraci rozhodli odříkat se rozumu. Nejsme tak starozákonné, abychom pro hříchy intelektuálů přivolávali zkázu na lidstvo; bohužel však otázka, co bude s intelektualem, se netýká jenom intelektuálů, nýbrž do velké míry osudu lidského rodu.

Dovoluju si tvrdit, že s osudem intelektu je spojen osud demokracie. To není dějinná náhoda, že novodobá

demokracie vznikla právě v Anglii, kde filosofie nastolila zdravý rozum a zkušenost; není náhoda, že se francouzská revoluce zrodila z rozumového osvícenství. Tím není řečeno, že demokracii vynalezli filosofové; tak jednoduché to není; spíš demokracie i rozumová filosofie jsou výrazem téhož stavu ducha, téhož životního optimismu, který důvěruje, že i poznání i řízení skutečnosti je věc rozumu, to jest zkušeností a důvodů každému přístupných. Filosofický požadavek svobody myšlení odpovídá přesně demokratickému požadavku svobody jedince. Co je pro myšlení svobodná kritika, to je pro demokracii veřejná kontrola. Ani rozum, ani demokracie nepřijímá nic z titulu autority, nýbrž podrobuje to svému zkoumání; neopírá se o moc imperativní, nýbrž o souhlas.

Abychom si ušetřili lacinou námitku: to ovšem neznamená, že demokracie, tak jak je, je ve všem všudy racionální nebo že, řekněme, parlament se nám jeví jako Chrám Rozumu. I v tom jde demokracie cestou rozumového poznání: že je věčně nehotová, že nás pořád zklamává a nutí nás ustavičně se vyrovnávat s novými a novými zkušenostmi. Nebudeme považovat demokracii za dosažený ideální stav, nýbrž za věčný úkol, t k jako věčným úkolem je poznání. Nečekejme od ní, e nám na všecko odpoví nebo že má po ruce remeduru na kteroukoliv naši bolest a svízel. Demokracie právě znamená, že jsme se zřekli zázraků a čarování; každý její krok dál se musí platit značnou námahou a trpělivostí. I demokracie bývá zneužito, jako se rozumu zneužívá k vše-jakému chytráctví; ale což je na tomto světě něco chráněno před zneužitím?

Neprovádí komparaci; ménim striktně a poctivě, že rozum a demokracie pocházejí z jednoho pytle. To není náhoda, že se každé zrušení demokracie obrací tak radikálně proti základní posici rozumu, to jest proti svobodě myšlení. Není náhoda, že je-li demokracie poválena, děje se to mocnostmi protirozumovými, ať je to třídní chiliasmus, mystika rasy, imperialistický voluntarismus nebo co ještě jiného. To, co zásadně a zarytě stojí proti demokracii, je démonokracie, uctívání modelu, vláda kultických vášní. Ta démonokracie ohrožuje demokracii i na jejím vlastním poli; co jiného je partijní vášnivost, uctívání hesel a veškerou čarodějství demagogické než vláda vášní a bůžků?

Rozumí se, že demokracii lze také (a lépe) definovat v termínech docela jiných: v termínech lásky a úcty k bližnímu, rovnosti a bratrství, dobré vůle a humanity. To je obsah demokracie, ale její metoda je rozumová — musí být rozumová, má-li být obecná; demokracie je racionální metoda lásky k lidem. Psal jsem už jednou, že sympatie je heuristicky vydatnější než nechut. Kdo má rád přírodu, objeví v ní pravděpodobně víc než ten, komu je lhostejná; kdyby pro člověka byly hvězdy tak irrelevantní jako pro žížalu, nikdy by se patrně neoddal hvězdárství a neputoval by vesmírem. Cestou poznání se pro člověka vztah relevance rozšířil z nejuzšího okolí na celý vesmír a veškerou skutečnost; cestou demokracie se relevantní vztah člověka k člověku užšího okolí na celý vesmír a veškerou skutečnost; cestou i národ; poznání i demokracie jsou vztahy universální. Našemu poznání nejsou lhostejny ledy na pôlu ani mlhoviny za optickou hranicí refraktorů; naši demokraticnosti není lhostejný osud černochů v Liberii nebo hlad dětí v provincii Szechuanu. To neznamená, že budeme diletantsky horovat o hlubinách vesmíru nebo dojímat se láskou všelidskou; úkoly poznání i demokracie

jsou krajně konkretní; ano, tak zvaná drobná práce je stejně typická pro demokracii jako pro poznání. Může se konat dílo poznání na jednom broučkově a dílo demokracie v jedné chalupě; přes to použitá metoda je obecná a světová. Právě ta metodická universálnost vřazuje naše poznatky, třeba infinitesimální, i naše skutky, třeba nejskromnejší, do jednoho společného, světového, nekonečného postupu.

To vše neříkám proto, abych velebil demokracii. Tyto kapitoly jednají o krizi intelligence a intelektu, a v té souvislosti budiž zjištěno, že nálada protointelektuální je zároveň náladou protidemokratickou. Už po dvě dekády let se ukazuje, že Evropou zmítají síly rozčilené a vášnivé. Nebudeme se domnívat, že ty síly jsou něco nového; byly tu vždycky, ale patrně byly více méně brzděny a ovládány pokročilým intelektem Evropy. Selhává-li intelekt, dostanou se k slovu ty druhé síly; i bude civilisovaný národ zpívat veselé písni o krvi, která poteče s nožem; národy a davy budou vedeny lidmi, kteří lépe než jiní dovedou vzbouzet vášně; a protože, jak známo, se různé vášně nemohou navzájem domluvit, může to dopadnout ... ještě hůř, než si doposud dovedeme představit.

Ale pozor, tady jsou námitky. Řekli jsme, že demokracie je vláda principu rozumového. Jenže demokracie se definuje jako vláda lidu; v ní se politika stává věcí davů, a davy, jak známo, se dají nejvíce ovládat a vést vášněmi. Demokracie je řečnivější a pathetičtější než na příklad absolutismus; jelikož operuje s kolektivitami, dovolává se daleko spíš hromadných citů než individuálních mozků. Je to tak nebo ne? — Ano, je to tak; ale dříve než o tom budeme filosofovat, podívejme se, jak po té stránce vypadají režimy, jež demokracii zavrhlly. Oč jsou pathetičtější, vášnivější a davovější. Oč jsou demagogičtější, oč víc operují s davovými city a davovými hesly. Ve srovnání s nimi se demokracie vyznačuje střízlivostí přímo šedivou a vášněmi velmi tlumenými. Tajemství demokracie je, že se v ní davové vášně nakonec vyrovnávají způsobem značně střízlivým; i tomu nejnáruživějšímu dychtění se dostane mezí tím, že ti druzí mají právo chtít a doporučovat něco jiného. I demokracie, tak jako intelekt, je váhání mezi alternativami; není nadána úpornou jednostranností pudu; zahrnuje v sobě kontrolu, kritiku a korekturu, což troje, jak ráchte uznat, prakticky ruší veškeru vášnivost. Řekl jsem, že demokracie není nadána jednostranností; tomu poněkud paradoxně odpovídá úkaz, že její politika je obyčejně ve svém směru stálejší než politika diktatur; nekolisá tak snadno mezi pravostí a levostí, mezi různými aliancemi, plány a prostředky. Proti tomu diktatura se podobá muži, který energicky, radikálně a s okázalou nekompromisností šněruje ulici ode zdi ke zdi, zpívaje při tom pochodové písni. Ve své neustálenosti se cesta demokracie podobá vývoji; cesta vůdcovská se podobá dobrodružství; co myslíte, je smysl lidských dějin v tom, aby byly vývojem, nebo aby byly říjí dobrodružných příhod?

Nu ovšem, dobrodružství láká, a láká zejména mladé lidi; i stárnoucí poprda se cítí mladším, jde-li někam za dobrodružstvím. Je to patrně věc nervů, rozkoš z napětí, uvolňující pocit risika, hry a náhody, vybavení potlačených komplexů či co jiného ještě. Jisto je, že žijeme v době poměrně konjunktury pro politická dobro-

družství, v náladě politického romantismu; každá revolučnost je více méně dobrodružná, každý extrémismus si připadá romantický a kochá se ve své vlastní krajnosti. Mnoho lidí ukájí v politice vlastně svou potřebu vzrušení; proto jdou za tou, která jim slibuje toho vzrušení víc. Velmi mladí nebo naopak velmi usedlí lidé se ponoruji do politických vášní asi tak, jako když vcházejí do vykřičených lokálů; dává jim to ilusi bouřlivého a nespoutaného života. Nic platno, musíme se pokusit jakž takž analysovat i dobrodružnost; rozeznejme v ní zhruba dva typy: hrácký a divácký.

1. Hrácký typ sahá od pohádkového rytíře, který vyjíždí do světa za štěstím, až po hochšaplera. Jeho podstatné rysy jsou: Dobrodruh se dívá na svět jako na svou osobní šanci, jako na příležitost k výhře; ať hraje o čest nebo o prachy, hraje o svůj úspěch a je ochoten mu obětovat cokoliv; někdy i svůj život. Dobrodruhův svět je ve znamení náhody; bud' mu štěstí přeje nebo ne; to je risiko hry. Všecko je hazard, tož jaké pak okolky; je zbytečno hloubat o věcech a zkoumat jejich příčiny; stačí vsadit na jednu kartu, a pak ať rozhodne Štěstěna. Usměje-li se, stává se dobrodruh mystikem úspěchu; má pocit, že je vyvolen osudem a věří ve svou hvězdu. Neusměje-li se Fortuna, odchází dobrodruh s lehkým srdcem: Inu, byla to jenom hra. Skutečnost je hra. Možno hrát s davy i národy, s válkami, s čímkoli na světě. Dopadne-li to špatně, kdo může za štěstí ve hře? Ale aby bylo nač spoléhat, je dobré mít svůj talisman, svůj kultický fetiš; tím bývá ledacos, třeba prapor, heslo nebo idea. V případě cyničtějším je povoleno pomáhat náhodě čímkoliv; hra va banque má sklon k mravní indiferenci.

2. Druhý typ, divácký, je obyčejně hromadnější; jde o lidi méně kurážné, kteří nedostatek vlastní dobrodružnosti suplují jakýmsi příživnictvím na veliké hře těch druhých; ti jim dodávají vzrušení, sensaci a příležitost k vášnivé účasti, a za to jsou sledování a milování; nosí se jejich barvy a jde se za jejich prapory. Paradox celé věci je, že je to „jenom“ hra a přes to je brána strašně vážně; co chcete, ve staré Byzanci se daly občanské války a státní převraty pod barvami církušových teamů I pro typ divácký se skutečnost stává hrou: hrou krajně vzrušující, ale přece jenom hrou, něčím, co tu je jenom pro naši sensaci a naše vášnivé stranění. Je to náhražka skutečnosti, vlastního konání — i sebeuplatnění. Život ilusivní. A zase je tu ten faktor nahodilosti, který je přemáhán držením palce, fanděním a straněním; stranění je jakési čarování, které chce mít vliv na výsledek hry. A zase jde s sebou víra v talismany, hesla a barvy. Hra má tytéž psychologické zákony, ať jde o hráče nebo jejich publikum.

Takové hře, pokud jde o politiku, svěřují někdy národy svůj osud a osud vzdělaného světa.

Není pochyby, politické strany hrají hru, a každá by chtěla, aby měla celou hru ve svých rukou; ale demokracie není hra. Demokracie je methoda, jak uvádět iracionální faktory na rozumovou výslednici tím, že je koordinuje a kontroluje. Dělá totéž dílo, jaké koná intelekt s našimi zkušenostmi, city a pohnutkami: zachází s nimi jako s objekty, které lze srovnávat a kontrolovat. Demokracie, tak jako intelekt, je nekonečný postup objektivisace. Tím sleduje generální linii lidského ducha.

Selhal intelekt a rozpoutaly se síly vášnivé; dnes už vidíme, že vedou co nejbliž ke katastrofám. Selhal opravdu, nebo byl netrpělivě a unaveně opuštěn? Copak se může přestat myslit a poznávat? Selhal intelektuálův, selhal vzdělanci; nejen andělé, i duchové lidští mohou padnout. Bez jejich spoluviny by intelekt nemohl ztratit své místo v čele vývoje; bez jejich spolupráce se na ně nevrátí. Je do veliké míry v jejich moci, jakou noetikou, jakým duchem budou řízeny dějiny. Mnoho záleží na tom, kde budou stát: zda na frontě intelektuální nebo protointelektuální. A v tom jde o mnohem větší causu než o jejich vlastní.

literatura a umění

Alexander Matuška:

Portréty slovenských spisovatelov

II.

J. C. Hronský

je jednou stránkou svojho diela zástupcom toho ctihoného, bezpohlavného realizmu, ktorý sa inde dokonale vyžil a skomplimitoval, nás však bude ohrožovať do skonania sveta. Toho realizmu, ktorý svoje detinské okreslovanie dediny vsadzuje do rámce slov: *v e r a b o ž e, n e b o d a j, h j a, j e d n a k, s t a b y, p o d i s t ý m, a ž h e n*. Jeho rozprávky sú skutočne rozprávaním; rozpráva sa tu dôverne a súsedsky, ale netvorí. Kukučin číslo 2. Gogolovské rysy niekde, možno, ale to sú záblesky („Ratkovský poštár“). Hronský pristupuje k dedine s ctižadosťou fotografa; nemá odstupu od látky; nemocňuje básnický svoj jazyk: ako strýko vraveli, tak vraví i Hronský. Uňho málokedy — aspoň v jeho menších prácach — hovorí, alebo robí niečo *s e d l i a k*; vždy je to dáky *s t r ý k o* — v tomto *z o s t r ý k o v e n í* našej dedinskej prózy dosiahol neprekonateľného majstrovstva. To je jedna jeho stránka; druhej si vážime rozhodne viac. Vedľa bezproblémových poviedok a rozprávok má Hronský i medzi drobnnejšími prácami veci, ktoré sú v našej literatúre novum („Vila Lahotských hôr“, „Marietta“, „Falošný október“). Realista a hodne prízemného typu realista sa v ňom bije s romantikom (pri čom sa týmto slovom nemá rozumieť len to, čo obvykle, ale tiež túha doberať sa vyšších a vyšších perspektív) — bije dosiaľ len v tom smysle, že Hronský píše raz tak, raz onak a nie v tom, že by sa oba prvky boly dostaly k synthéze v diele *j e d n o m*. Každopádne: do Hronského sme snáď mali prízu *s n i v ú*, kdežto Hronský prináša niečo viac: prináša *s e n*, iracionálno a pocit životnej nesmyselnosti. Napísal v tomto smere i román, o ktorom by nikto nepovedal, že ho napísal on. Zakášavý štýl zmenil v náznakový. Je to príbeh o láske, láska romanticky pojatá ako osud; príbeh ženy, patriacej jednomu, milovanému druhým, milujúcej tretieho. Inak Hronský mal dosiaľ málo šťastia vo svojich románoch; nevie komponovať. *C h l i e b*, to je román sociálny, ktorý nás vo svojom celku sklamal úplne, kde však sú silné veci, nedokázal ich u nás nikto, ani Milo Urban nie (smrť Chlebkova — tu kdesi bude i svojráz, prosím). Ale i ked' si v *J o z e f o v i M a k o v i* obľubuje príliš utieranie úst rukávom, je to vec, ktorá zavázuje. Hronský je vôbec z tých našich spisovateľov, ktorí sa skúrajú, menia hľadiská a *r a s t ú*; väčšina *t u č n i e*. Pracuje vo svojich románoch s drtivým pocitem života, pocitem, ktorý není o nič menší preto, že je pesimistický, naopak.

Milo Urban.

K podobizni Mila Urbana patrí predovšetkým toto: chcel, aby „Živý bič“ vyšiel u slovenského nakladateľa a dal ho preto jednomu z týchto tvorov. Poneváč sa však tento nakladateľ nerozumel nakladaniu a literatúre tak, ako včelárstvu, poslal román jednej známej martinskéj veličíne, aby sa ako ráčila vyjadriť, či je to hodné užreť svetlo sveta. Martinská veličina sa do románu pustila a možno, že ho aj prečítala; fakt je, že zamrkala a usúdila, že sa to do tlače nehodí, anžto — attention! — je to oplzlé, necudné a vôbec. Toto bol spočiatku postoj všetkých veličín k M. Urbanovi; nemôžu za to, že sú cudní ako sväté obrázky. Keď však prišla sláva, našli sa hned; sú vôbec veľmi čiperní; začali ho volať *Milko*. Ty nás s yn drahý, ty nás Milko milý! (Dovoľ nám priblížiť sa trochu!) —

Milo Urban prvý u nás dokázal, že sa na dedine môže diať okrem priadeck, hrabania sena a rousseauovskej lásky Zuzky a Paľka i niečo iného. On sa prvý pozrel na dedinu ako celok; videl celiu dedinu, nič si nezakrýval a nič mu neušlo. Není pochyby, že toto nové videnie bolo uľahčené tým, že vojna dedinu rozviklala a preorala do základov; ale: koľko našich spisovateľov šlo mimo túto novú skutočnosť (u Rázusa na pr., ako sme videli, prije pán Herder v osobe intelektuála hľadať na dedinu úľavu), a v aký úctyhodný epický tvar sa naliato toto nové videnie u M. Urbana! Urban písal už ako 16ročný veci, ktorých pred ním u nás neboli schopní ani tí milí staríkovia, plní životných skúseností, porekadiel a bradaťých práv — veci, v ktorých sa stretávame s oným podivne dojímajúcim charakteristickým znakom rodiacich sa veľkých talentov: s detským babkaním a skvelým vyhmatnutím zároveň, s naivnosťou, ale i drápmi. Urban je prozatér natus. Pretavuje videné vo valiaci sa potok, v ktorom to vre a kypí. Jeho postavy by sa už nehodily do operety; neboly stvorené, aby boli dané do špiritusu a aby nad ich vyšívanou krásou úpelí nadšením veľkomestské paničky a cuďákovití vlastenci; sú z mäsa a krve, žijú a bijú sa a sú bití; milujú a nenávidia, vztekle a zúrivo, keď musia. Spisovateľ neudržal líniu; druhou čiastkou sa mu architektonika začína bortiť: do popredia vystupuje jedinec (A. Hlavaj). Ale i tak: je to jediná slovenská kniha v próze, ktorá sa vyrovnila s vojnou; ostatným sa veľmi zlúbily fráze a nám sa zlúbilo nič im neodpustiť.

Druhý román M. Urbana, pokračovanie „Živého biča“ — „Hmla na úsvite“, znamenajú sklamanie. S M. Urbandom si tu osud neslušne zahrál: zatým, čo sa o „Živom biči“ začalo doma viac hovoriť až potom, keď sa o ňom hovorilo dosť inde, „Hmla na úsvite“, pravdepodobne svojou tlšťou, tak zaimponovaly, že všetci padli na bricho. Nemôžu si pomôcť, chudáci, ale nijako sa v tom nevyznajú. Na slovesnom využití skutočnosti, ktorú žijeme, stroskotali i väčší spisovatelia, než je M. Urban. V Hmlach sa typizuje, t. j. chce sa typizovať a monumentalizovať niečo, čo všetci známe dobré. Žiada sa od nás, aby sme žasli nad darebáctvami t. zv. poslancov a t. zv. vodcov ľudu. Milo Urban je spisovateľ nainvý, v dobrom slova smysle: skvele sa mu darí zachytiť vykoľajenosť ľudu, ktorí sú i na k nepokrivení, kde jeho údivná prostota môže sláviť triumfy bez rizika bezradnosti, ba kde napok pôsobí monumentálne. Chceme sa vyslovíť až do konca, ačkolvek je to paradox: M. Urban by písal skvelé veci, keby na svete bolo veľa takých otrásov, ako bola vojna, otrásov, ktoré sa postavia pred „nahý“ život. Ale nedaria sa mu veci bežné (akými sú proti válke koniec koncom i najväčšie hrôzy verejného života), či lepšie: spracováva životnú statiku prítomnosti tou istou metodou ako dynamiku vály.

M. Urban je flegma; je to spisovateľ nevýbojny — len takto si možno vysvetliť, ako si mohol nechať v Hmlach ujsť

tolkým veciam a ako mohol povedať to, čo povedal, tak, ako to povedal. Jasnejšie rečeno: vymstilo sa mu tu jeho etické založenie. Ovšem, plno je bahna, ale není snáď treba nad tým tak zalamovať rukami a grüblovat. Bolo treba si budiť a M. Urban nešibil; bolo treba prihodiť každému, keď nie toľko, koľko by sa mu zmestilo, aspoň toľko, koľko by sniesol a M. Urban neprihodil. Máme v našom verejnom živote také pofy, že by sa za ne nemusel hanbiť ani národ s inakšou kultúrou, než ju máme my — a všetky tieto exempláre sa z toho dostaly u M. Urbana pomerne ľahko: miesto, aby sa im nafackovalo, rozhorčili sme sa len mračne nad nimi. A ľudia sú už také: subtilní, keď sa pohoršujú nad inými, ale slonokožní, keď sa niekto pohoršuje nad nimi; nerozpališ ich, sú chladní, ako ľad. „Hmla na úsvite“ sú dobré tam, kde autor presedláva k žurnalistu a tam, kde zostáva v svojom najvätnatejšom okruhu: na dedine. Znamenajú však úpadok. Ak v prvom románe chcel byť M. Urban literárny a nepodarilo sa mu to (bol len veľkým spisovateľom), tu literárny byť nechcel a preča sa ním stal. Miesto života ideovost s fúrou zdanlive pozitívnych predpisov a liekov; spisovateľ nestoží už nad dejom, prestáva byť epikom: dôvodzuje a vykladá. Hlavaj — ten Hlavaj, ktorý šarapatiť trochu už v Živom biči — tu vyrastá do symbolu; M. Urban pracuje teraz vôbec so symbolemi, odmocnenými a ušľachtile dokonalými postavami, postavenými proti figúram negatívnym, zdarilým, alebo nie — väčšinou nie. Autor si začína obľubovať všetjaké tie mravné prerody u svojich osôb; a k o sa im dáva prerodovať, to musí vzbudiť úsmev. Symboličnosť je daná už názvami jednotlivých oddielov knihy (Život — biele kôň; Krkavci; Skok do tmy; V betonovom klepci; Návrat). A hojnosc tých „kladných“ postáv, tých, ktorí „pochopili“! Keď sa Gogol pýtali, prečo nemá v Revizore ani jednej kladnej postavy, odpovedal asi tak: batuškovia moji, to by potom odchádzal z divadla každý s tým presvedčením, že o ne je ten jeden. „Mhly“ boli priaznive prijaté kritikou — boh jej požehnaj, nezáleží na nej; ale boli prijaté priaznive i tými, ktorých malý zdrtiť, a na tom už záleží. Ukazuje sa, že Gogol videl dobre. M. Urban je spisovateľ veľkého nadania, ale malej kultúry ideovej a slovesnej — to mu bude škodiť čím ďalej tým viac. „Živý bič“ bol výtrysk rodeného prozaika, výtrysk, akým bývajú len sbierky lyriky — je niečo podobné v debute Urbanovom, ako býva v debutoch básnikov. Čo prišlo potom a čo príde, sú a budú veci spisovateľa, ktorý sa dal ukliisať hlúpou kritikou a ktorého ani nenapadlo, aby si kopal fundamenty a staval seba samého.

Gejza Vámoš.

Vámoš sa prvý u nás začal dotýkať neoficiálnych, či menej oficiálnych miest ľudského tela a duše a pocítiť tiež, čo to znamená. Kdeáký hawkáč, požehnaný len množstvom fíkových listov, považoval a považuje za svoju povinnosť protestovať proti nemu v mene idealizmu, dobrého trávenia, vlasti, zdravia atď. Jeden zvlášť brešný volal naňho dokonca Goebbelsa, slovenského Goebbelsa — zrejme mu tanulo na mysli čosi ako dozor nad mravnosťou na čiastke územia bývalej Veľkej Moravy. — S výbojom po stránke obsahovej nejde u Vámoša, žiaľ, výboj po stránke formálnej, ak len nemožno považovať za výboj úplne rozbitie formy. Jeho novely, poplané literárnymi, vlastne filozofickými reminiscenciami, sú neobratne komponované. To isté sa opakuje u jeho románu z lekárskeho ovzdušia. Vámoš je tu niekedy príliš o k a tý — skoro by sme dali za pravdu tým hawkáčom, keby sme nevedeli, že im ich Tantén - Stanislav Dupp u k dovoľuje dívať sa i na „Romea a Juliu“ ako na nemravnosť. Vámoš je tu pesimistom: pociuje život ako nesmysel; ľudia sú bezmocné lútky, pajáci

„Veľkého Bábkára“; všetko je úbohosť: sny, ilúzie, láska. Vámoš si neprináša kľudného pohľadu na svet a život, nepíše, ale rýpe. Vie byť neomaleným, ale mohol by s kýmsi opakovať: neomalenosť je vada slohová, pokrytectvo vada mravná. Je šklab, čo podáva; všetky gestá, i tie veľké o práve, tie sa objavujú tomuto ponurému analytikovi ako ľudské, preľudské. Jeho humor — on ho totiž má — sa pohybuje blízko grotesky. Jeho najnovší román (*Odločená hala*) je jeho najlepšou vecou. Bezútečný determinista, človek, ktorý sa chcel pozreť „stvoreniu do kariet“ a korigovať jeho nesmyselné hračky, sa mení v človeka s presvedčením a vierou, že mnogé, ba všetko sa dá korigovať. Je to román o židoch; Vámošovi nejde o problém ahasverovský, ide mu o žida každodenného. Lenže ovšem po stránke kompozičnej je to zase kniha bez liníi a stavby. Merané Vámošom predošlým, je to krok do predu; merané s absolvutného hľadiska není tu zase kázne. Uvoľnenie, ba rozbitie formy je pre autorov Vámošovho typu príznačné; ale Vámoš sa od nich líší tým, že borí architektóniku akoby s rozkošou, s plným vedomím toho, že čo vznikne, bude netvor. Vámoš nevie organizovať. Je to *typ starého anglického románu*, kríženého malým Swiftom — Vámoš ním rozhodne je. Kumpánske partie knihy — najlepšie v románe — sa zas napájajú zreteľne u vôd rabelaisovských; rabelaisovské sú i tie groteskné mená hrdinov. Anglické (podrobňa analýza by tento rys dokázala) je to neustále: haec fabula docet; anglickým je ono neustále odbočovanie; moralizovanie; anglická je dospelosť jeho detí (Meredith!) a názvy kapitol. Tým román samo sebou nestráca na cene; ale utvrdil nás znova v jednom: Vámoš si bude musieť vybrať: byť buď epikom, alebo satirikom. Uvedomiť si, že román není na to, aby sa spisovateľ mohol vyvraťať.

Peter Jilemnický.

Je básnikom tvrdého a boľavého života Kysúce — Kysúce a Jilemnický sú nám dnes pojmy nerozpojiteľné. Prišiel, on, Čech, na Slovensko tak trochu s kálalovskými predstavami a ideálmi, ale skoro videl iné a dal sa tým poučiť. V tom, že načrel a ako načrel do toho života a do tej skutočnosti, okolo ktorej sa len chodilo, sa podobá Milovi Urbanovi — je s ním vôbec spriaznený po nejednej stránke, ale zatým, čo sa Milo Urban zužuje a zdá sa, že sa Živým bociom vydal (chceme sa dať prekvapíť), Jilemnický košati. Jeho začiatky boli baladické a baladizujúce (*Vitaný pád*); zachytával dedinu v ztemnelom svete kúzelnnej krásy slovnej a mediom metafor. Jeho lyrizmus není však ani trochu sentimentálny, je naopak poznamenaný krvou. Jeho štýl: bronz, ktorý zvučí, kdekoľvek sa ho dotkniesť. Málo sme mali spisovateľov, ktorí by narábali s takou láskou so slovom ako Jilemnický — v tom má užívajúce i jeho český pôvod, čili: nenarodil sa u nás, ako tí slovenskí spisovatelia, ktorí radi hovoria o „kráse slovenčiny“, aby ňou mohli tým hanebnejšie písť; narodil sa trochu dalej, musel si krásu jazyka najprv objať; a keď ju objavil, nehovoril o tom, ale dal sa jej rozšíriť vo svojom diele — trúfame sa nazdávať, že je toto čin skoro tak revolučný, ako to vyseuvedené. Jilemnický väži slovo, ako básnik, poražkáva ho; jeho veta má zvuk. Plný dramatiky je jeho výraz a takým je i ovzdušie, v ktorom sa pohybuje. Sme tu „pánu bohu za chrbotom“, ale nie sме v závetri. Jilemnický rozpútava pudy a väčne v drsné konflikty, vyháňa situácie na ostrie noža. Nekopíruje skutočnosť, vytvára novú a dáva jej značku osudovosti. Jeho román zo života českých a slovenských vysľahovalcov na Kavkaze (*Zuniaci krok*) znamená príklon ku komunistickej ideологии, ale neznamená tvorčí, t. j. básnický pokles, naopak, znamená vzostup. Vie tu

byť vznosný i monumentálne prostý, má to tvar. Pripomína tu trochu Šolochova. Zatým čo na pr. Milo Urban je vo veciach erotiky chladný ako tí známi epickí kolosi a zatým, čo si naši spisovatelia vôbec počínajú v týchto veciach ako znutení manželia, Jilemnický sa dáva rozhovoriť dráživej hre smyselnosti — nikto zo slov. prozaikov nenapísal v tomto smere stránok iskrnejších. Jilemnický je vôbec človek s hrotmi a ostrím. V „Poli neoranom“ dospel k takzv. umeniu triednemu a treba povedať, že k dobrému triednemu umeniu. Neupadá do samospasiteľnosti ideologie, nepracuje len bielou a čierrou; nepodobá sa pri svojej pitve tým anatomom, ktorí z prílišnej horlivosti presekávajú žily; pre úder a polená sa tu nezabudlo na vláikená, odtienky a detail. Pochopil, že na skutočnosti, ktorú prežívame, není možno básiť; zvolil reč faktov a dosiahol väčšieho účinu ako Milo Urban „Hmlami na úsvite“. Není to ovšem cesta umenia — je to príliš výprava za účelom; ale Jilemnický je teprve na začiatku svojich výprav.

Ján Smrek.

Nevinné veršíky K. Baušella, končiace „oh, len ma lúb!“, zavdaly starému Hurbanovi podnet k hlbokomyselným, luteránsko-učelárskym úvahám o tom, ako je moderný (čujme, čujte) básnik skazený. Viac by nebol mohol povedať ani o Smrekovi. Smrekom sa dostávajú do slovenskej poezie smysly, ale sú to smysly príliš nevinné, ochočené. Smrekov vitalizmus je impresionisticky zbarvený; tým sa vraví, že není ani básnikom senzualistickým v plnom smysle slova, ani básnikom vitalistickým. Jeho vitalizmus sa netúlava po dvanásťej a jeho senzualizmus neprekračuje medze oficiálne schváleného. Býva nazývaný i básnikom erotickým; ale správne je to len potiaľ, že i dnes, v tejto reportérskej dobe sa stále ešte hovorí: mali spolu román a nie: mali spolu lokálku. Je vправde len básnikom sukien a kolien; ostatne — tiež vzhľadom na to, že u dámskej volenky sa pozná muž — možno tedy erotický, nie však eroticus. Je básnikom povrchu a okamžiku; opája sa pokožkou vecí; nemá žiadnych duchovných perspektív, čo mu ovšem nevadí, aby si občas z buka do buka nezapremýšľal. Není problémov, netreba sa pýtať, treba bozkávať. Zem je pohárik vínika, bol bys' blázon, keby si si neprihnul. I keď sú tu a tam disonancie — nevidali! Nedajbože horšie. Toho bohdá nebude, aby slovenský básnik do boja utíkal — do boja za čokoľvek, okrem tzv. životnej radosti. Nesporne radostná dnešná doba našla v ňom skrátku svojho vychutnavača; čítas' li ho, máš dojem, že sme v Arkádii. Daly si v ňom dostaveničko všetky možné a nemožné radosti a nič ho nevyvráti z jeho slastnej pohody. Keď to už inak nejde, oblieka si svet a život do sviatočného rúcha, idylizuje si ho, natiera na ružovo. Chce nás „chýtať za srdce šťastím“, ale nejde to akosi. Vyšiel si do sveta „pásť oči — kočičky“ a vskutku: Smrek, to sú naozaj „iba oči“, nie zrak, a vôbec už nie zrak hrdinský: Smrek sa dívá, ale nevidí a nepoznáva; dáva sa prenikať, nepreniká. V jeho poezii je mnoho duše, citu, úprimnosti — uvedomujeme si znova a znova s Wildom, Baudelairom, Gidom, Valérym (vo formulácii Wildovej), že všetka na nič-poezia prýšti z rýdzeho citu; byť však prirodzený, je byť zrejmý a byť zrejmý je byť neumelecký; dodávame za seba: byť zrejmý je byť nebásnický. Má ľahký, preľahký, často improvizovaný a blazeovaný vers; niečo je tu „hudbou“, niečo obrazom, ale slovo — výraz není ničím. Kedysi Smrek niečo bol a niečo znamenal a mohol niečo znamenať dosiať, keby sa tak dojemne neopakoval. Na svoj plytký pocit života dopláca v poslednej dobe básnický, niečo, o čom sa mu iste nesnášalo. Verš dostáva banálnu melodiu, poezia sa mení v nahánanie rýmov.

O t t o R á d l :

Švejkův bratr

„Tak sme seděli všeci dohromady a vedli sme kousek řeči přes ty zvěře aji přes ty lidé. Tak sme seděli a klabosovali. Ale ně. Nemožu ani říct, že bysme byli klabosovali, my sme tam v té diři plkali.“

(Jan Welzl: „Ledové povídky.“)

Dva hrdinové.

Svejk se stal klasický svými věčnými reminiscencemi: to vám byl jednou jeden švec v Nuslích, jednou jeden hostinský ze Žižkova, ten malíř pokojů měl v Budějovicích synovce, který... Welzl užívá jen jiných jmen a míst: jednou v Northern bay se objevil nějak Žák Bradley, — „v severní Alasce žila jedna eskymácká rodina, kerá měla plno dětí, mezi temu dětma byla taky jedna holčička, ... ta uviděla jednoho mladého Švéda, co tam taky zlatý pole měl, ten Švéd se jmenoval Oli Nelson . . .“ — „Tam v tech horách neskorem u Amadyr řeky se ukázali zlatokopí, dva z nich byli Bosňaci a jeden Dalmatin, a ten jeden Bosnák . . .“ atd. Ale význam Švejka nespočívá v této formě klasického vypravěče při pivě: spočívá v jeho lidském a národním typu. Stejně je tomu i s tímto nejsevernějším Čechoslovákem. Význam Švejka nám objevili Němci. Počkáme si, až nám najde někdo i v Janu Welzlovi jeden z nejskvělejších lidských typů naší literatury, figuru, která je z klasických postav světového humoru. S nesčetnými stejně karakteristickými kolegy světové literatury má společné i to: že vedle jeho existence knižní stojí i jeho existence reálná, a že knihu o svých osudech si nenapsal sám.

Tím se Jan Welzl jen poněkud liší od svého bratra Josefa Švejka: Švejk se ve skutečném životě jmenoval Jaroslav Hašek a sen i pravdu svých příběhů si sám sestavil v několik knížek, jsa náhodou povoláním mimo jiné i literát. Welzl měl v sobě také nepotlačitelný pud po tom, aby si své osudy sepsal: když uprostřed polární zimy seděl několik měsíců v zabedněné skalní sluji, na loži, připomínajícím ve skále vytesaný hrob, maje benzínovou lampu vedle sebe, zapisoval si všecko, co se událo v minulých letech. Kdykoli je mu těžko, vytáhne si z bedničky papír a tužku a píše na lůžku svůj životopis, zaznamenává do registru, co se přihodilo, zatím co venku je nepředstavitelný mráz a skučí polární bouře. Psát, když je člověku smutno, to je projev čisté spisovatelského instinktu. A tak můžeme Welzla, jenž později z Hamburku psával dlouhé dopisy do Brna, pokládati stejně za literární typ i za literáta, ačkoliv za celek jeho osudu shrnutý do pěti knih vděčíme třem žurnalistům: Těsnohlídkovi, Golombkovi a Valentovi. Zejména trpělivosti a svědomitosti dvou posledních vděčíme, že máme vyprávění Welzlových osudů zachyceno tak autenticky, jak jenom je možno, že je to reportáž tak živá a reálná, jak by ji literární neprofesionál byl sám nikdy nemohl napsati, a že ve dvou posledních svazcích dokonce podává i originální dikci našeho moravského řemeslníka, severského plavce a velkoobchodníka mezi polárníky. (Virtuosita této formy, jak se jí dopracovali v „Ledových povídках“, ukazuje, že se sami tomuto jazyku teprve učili: budeme jim navždy vděčni, přinesou-li nám jednou i „Třicet let na zlatém severu“ a „Po stopách polárních pokladů“ místo českého překladu v této originální transkripci. Trochu jejich ironie, které k dikci přimíslili, činí tuto četbu ještě půvabnější.)

Leží tedy před námi celé sebrané vyprávění Jana Welzla, a stojí před námi se vši plastikou tato nádherná a typicky česká figura hrdiny a malého měšťáka, chvastouna z lidu, skvělého vypravěče a člověka se srdcem. Stejně jako u Švejka, tvoří kouzlo téhoto příběhu směs jejich pravdivého realismu i fantastických lží: vždyť i jejich větší kolegové účtuje se svým životem mísili „Dichtung“ mezi svou „Wahrheit“.

Skutečnost a sen.

V tomto promenování mezi realitou a neskutečností leží základní příbuznost charakteru švejkovského i welzovského. Oba jsou z podstaty civilní lidé, dělají docela obyčejná řemesla: Welzl je klempíř a Švejk obchoduje se psy. Oba jsou stále ve styku s lidem, rozumějí mu, protože jsou také z něho a mluví jeho nejvlastnější řeči, protože se jí nikdy nemusili učit. Welzl patrně užívá i těchž šťavnatých a jaderných výrazů, jež miluje Švejk, a nenajdeme-li je v jeho životopise, stalo se tak patrně jen proto, že zpracovatelé se vyhnuli vulgarismům, nebo že Welzl v hovoru s pány redaktory se trochu mínil. Jinak nazývá stejně jako Švejk vždycky správnu věc správným jménem, jeho postřeh je stejně pln realistických detailů a jeho charakteristika zachytí člověka vždycky na nejpodstatnějším místě. Při tomto realismu, jsou oba, Švejk i Welzl, fantasty: každý svým způsobem. Švejk je lehčí, povznese nad skutečnost bez nejmenších obtíží, má smysl pro parodií, doveďe persiflovati a přiváděti poměry a situace ad absurdum, doveďe s nejvážnější tváří jednatci čistě dadaistický; Welzl je těžký, nedokáže to, vidí a hledá vždycky jen skutečnost a žasne nad ní, má zdravou basi a neovládá onen formální trik humoristův, jímž je možno obrátit skutečnost na ruby, je důsledný logik a je dalek jakékoli rozumové anarchie. Při tom však prožívá docela pohádkové osudy, vandruje pěšky z Moravy do Janova, plaví se do Severní Ameriky jako námořník, vráti se po Atlantickém oceánu, obepluje Afriku až ke Kapskému městu a projede Indickým oceánem až do Vladivostoku, jde k Port Arthuru a Bajkalu, pracuje na stavbě transsibiřské dráhy, a když se mu zachce podívat se na sever, rozejde se od Irkutská pěšky, na vozíku a vorem přes půl Asie, třicet let se toulá od ostrova k ostrovu kolem Severního pólu, je doma v nejsevernější Kanadě i na Aljašce, podnikne krkolicnou plavbu několika set kilometrů od pramenů řeky Yukonu až k jeho ústí, prohlédne si Spojené státy až po San Francisko, pobude v Japonsku, dostane se jednou náhodou, docela nedobrovolným postrkem až do Hamburku a do své moravské vlasti, a překročiv šedesátku vandruje zase nazpět na daleký sever, aby se z něho patrně už nikdy nevrátil. S touto fantastikou dalekých cest najdeme u realisty Welzla spojenou i fantastiku životní kariéry: z malého klempíře na vandru se stává námořník, amatérský lékař, pošták, lovec, zlatokop, velrybář, kapitán, obchodník, špedítér, majitel námořní dopravy, majitel 1800 tažných psů, vlastník námořní lodi v milionové ceně, severský boháč, Supreme judge of Indian justice, šéf justice podle indiánského zvykového práva a konečně vrchní náčelník novosibiřských Eskymáků, filologický informátor německého badatele o severských jazycích, dopisovatel Lidových novin, ne docela samostatný autor pěti knížek, přednášeč po moravských městech i v brněnském rozhlasu, a nakonec zase tulák, jenž nemá peněz a hledí se nějak dostat nazpět do své adoptivní polární vlasti. Ve srovnání s fantastickými osudy tohoto nej-dobrodružnějšího Čechoslováka je Josef Švejk hotový pecivál.

Zatím co Welzl je fantastou docela reálným, je fantastika Švejkova čistě pomyslná, pohybuje se ve sférách logiky a běže na sebe formu revolty proti rádu logiky myšlení i proti rádu logiky společenské a historické. V tom se oba doplňují. Welzl je člověk vnějškově velkého formátu, je praktikem velkého světa, velkorysý podnikatel, muž velkého stylu a „vysoké hry“, jak říká s oblibou Jack London. Švejk, jenž na sebe běže masku idiota, je stejněho formátu duchovního: ve své politické destruktivnosti, s níž rozbíjí korumpovanou monarchii ještě dříve, než se zhroutila historicky a ukazuje rozvrácenosť armády ještě dříve, než se zborgila. Tak se stává každý z nich representantem určitého typu naší národní povahy: Švejk oné složky negativní, bořící, ironisující, po-

směšné, nevěřící veličinám a nesnášející autority, typu bojujícího proti všemu velikému a mocnému svým dadaistickým, „trnovským“, předstíraně idiotským druhem humoru, pro něž u jiného národa sotva najdeme příklady. Welzl reprezentuje jiný český typ, typ budovatele, táhnoucího do světa, neúmorně pracujícího dobyvatele, jenž se proborovává vzhůru: je to typ u nás dnes daleko říšší a vzácnější, a není náhodou, že právě president Masaryk přijal Welzla při jeho příjezdu do Prahy k informativní rozmluvě.

C ě s i v c i z i n ě.

Je zajímavé, jak tyto dva tak hluboce nacionální typy jsou málo nacionalistické. Švejk, z jehož povahy vysvětluje v jedné studii Ilja Erenburg podstatu česství, zůstává všude, se skrytou ironií, občanem říše Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I., rozvrací celý rád monarchie a přece v něm nenajdeme stopy po nacionálním českém programu: jeho česství je především svobodou kritiky, odporem proti vnučeným autoritám, bojem proti korupci a pokrytectví, je manifestem pro svobodu smíchu, jeho česství je tak široce lidské, že se jeho historie stala rychle majetkem všech evropských národů a ne snad jen zajímavou překladovou ukázkou ze vzdálené literatury. Welzl, na němž ukážeme typ seriosního řemeslníka a pocestného maloměšťana českého, projeví se nám také všude daleko dřív jako člověk, než jako vlasteneц. Je se svými projevy česství velice opatrný a když se po letech cestování setká někde na severu Aljašky s Čechem Janem Opičkou, a jak mu raději řekne, že se jmenuje Johann Welzl a že je Němec z Pensylvanie, protože tušil, že má před sebou obchodníka zakázanými lihovinami. Jindy se setkal také s jedním zlatokopem Čechem u hory Sunside u Nome na Aljašce, jeho jméno mu však ani neutkvělo, a Čech z Paskova v Americe, s nímž se setkal později, odbyl Welzla, aby mu dal pokoj, maje více zájmu o svou vyrýzovanou hromádku zlata: připojte-li k tomu fakt, že Welzl se vrátil do Čech vlastně jenom proto, aby tu přezimoval laciněji než kde jinde, nenajdete tu mnoho důkazů vlasteneckého uvědomení. Doca jinak, než tito lidé, působil na Welzla po letech zase zvuk češtiny; když v Nome slyšel pana Joe Křečka, restauratéra ze Žižkova, mluvit s paní Křečkovou:

„A tak sem stál u teho piva a poslouchal a poslouchal znova tu řeč, protože se tam mluvilo česky. A já sem poslouchal a poslouchal a tak se mně zdálo, jako by to z velké dálky zas zpátky přicházelo, tak sem si zpominal a zpominal a tá řeč mně byla známěši a známěši a tož sem si říkal, že ju člověk do poslední hodinky svéhož života zapomenot nemože.“

U Welzla, jenž později ovšem ani nevěděl, jak dopadla válka a že existuje nějaká československá republika, je tohle jediný projev národně uvědomělé: slyšte však, že tu vědomí národní příslušnosti není podloženo vůlí přináležetí k určitému celku kmenovému, že není podloženo ani ideologicky, nýbrž pojímáno spíše pasivně biologicky: mateřská řeč utkvívá v člověku čistě mechanicky, a nejsilnější proto, že přišla v době dětství, době nejsilnější perceptivnosti, a je milována proto, že bývá vlivem asociace sdružována s jinými obyčejně šťastnými a bezstarostnými dojmy z dětství.

Nevíme toho mnoho o tom, jak vypadá nacionnalismus našich dobrovolných emigrantů a našich kolonií v různých koutech ciziny: pokud jsme se však sami mohli přesvědčiti na cestách, viděli jsme, že všude, kde hospodářsky prosperovali a kde se stali na domovině materiellě naprostě nezávislými, zapomnali naši lidé dosti ochotně na svou národnost a v druhé generaci i na jazyk. Nezdá se nám, že by byla typickou pro naš národ nějak zvláště vášnivá odolnost vůči jakýmkoli vlivům cizího prostředí: daleko spíše projevují naši lidé v kterékoli cizině nápadnou asimilativnost, význačnou schopnost přizpůsobovati se cizímu prostředí, velikou hbitost v pří-

vlastňování cizích jazyků, i když toto osvojení nebývá mnohdy nejdůkladnější. Také Welzl se naučil na cestách německy, rusky i anglicky, mezi Eskymáky si osvojil třináct severních nářečí a ostatním prý rozumí, jednou si zajel do Japonska, aby tu studoval na kapitána, a nepochybujeme, že by se byl naučil japonsky stejně, jako se při svém dočasném návratu naučil zase tolík česky, že mohl konati i přednášky. Tenhle welzlovsky střízlivě praktický poměr k otázce mateřského jazyka a k otázce národnosti zdá se nám právě pro tento svůj realismus pro nazíráni českého člověka typičtější než kterýkoli jiný poměr. Protože Welzl poctivě pracoval, vykonával všude jenom svědomitě řemeslo, protože se uprostřed cizích a tvrdých lidí domohl uznání svého přímého a chlapského charakteru a dopracoval se vysokého postavení mezi nimi, musíme o něm říci, že to byl dobrý Čech, třebaže neměl kdy teoreticky meditovati o národnosti, jako o ní ne-medituje Švejk.

V ě r i t p ř e d p o k l á d á d i s k u s i .

Abychom při této příležitosti dokončili některé obdobky těchto dvou typů: u Welzla najdeme zastoupeny i všechny ostatní typicky švejkovské vlastnosti. Někdy mluví, nevíme zdali vážně či nikoli, doslovně švejkoviny, na př. když řekne o Filanderu Pittovi:

„Ten člověk ani nevěděl, že v Rusku vládl car Mikuláš, takže byl vlastně hodný politování.“

Když mluví na Sibiři se strážmistrem, který je „přes ty kozáky“, odpovídá mu tohle krásnou pasáži hodnou Haška:

„ — Tož, povídám na to, — to je jedno, vod čeho to je. Esli je to tak alebo tak. To je jedno, to já bych ani nepotřeboval vědět. Co je mně po tem? To pro mně nemá žádné vert. V žaloudku mně bude kručet dál, poberu moje cestování až k temu Arktickýmu oceánu v ty smutny postavě jak teď, esli nekde neuhodi poslední hodinka moje smrtě bez potravini. Budu vědět, jakým pádem já žádnou vypomoc za moje penize koupit nedostanu, ale vlc rozesnes moje kostě v pralesách a z muchama a komárama se o nich budou dělit. A tož mně tā vědomost přes ty věci, co mně tu povídáte, žádne vert pro moje zkušenost mět nebude.“

Když leží Welzl večer uprostřed sibiřského pralesa, není zlepšenec více, než Švejk uprostřed výbuchů šrapnelů světové vojny:

„A když sem to místo na přenocování našel, tož sem se položil a přestal sem se starat o celé svět, aži když já sem věděl, že je tak velké a že sou všecky ruzny podinosti v něm. Tož si toho večera lehnu a jak lehnu, tož spím.“

Řekl byste, že popisuje rakouské generály, když líčí cho-vání náčelníků eskymáckých při bitvě s bandity: náčelník se drží vzadu, a přijde, když už není nebezpečí; když je takový boj, tož ho náčelník řídí a potom to trvá vždycky chvíliku, než on přijde. To už je všecko v pořádku, to už není žádná mela ani žádného nadávání a žádného kopání ani bití, to už je všecko jak se patří vyřízeno. A tož když to bylo vyřízeno i tady, přišel ten náčelník. — A stejně, jako Švejk, je i Welzl skeptickým v opatřeních vládních, jako třeba když americká vláda začala na Aljašce zavádět chov sobů. Americkou vládu prý stál ten špás hodné peníze, poslala tam instruktory, ale to se rozumí, že to nemí žádné velké umění a že chytrý člověk se to doví za půl hodiny a nepotřebuje na to dlouhý čas, aby se mu to natroubilo do uší a „aby se to do poslední hodinky jeho smrtě pamatoval“. Také k eskymáckému prorokovi se nechová o mnoho uctivěji, než Švejk k polnímu kurátu, má zkrátka skepsi typického civilisty. Chtěl by od proroka Rau-Rau písemné dokumenty o eskymácké mytologii a o dávných Ochutech:

„ — Dyž ty o tem žádný psani nemáš, povídám, — tož je to náramně zly. Ale dybys ty, Rau-Rau, tady nejaké dukaz přes tu věc dal, tož bysme tě věřili, na každy tvy slovo viru bysme měli a tobě bysme to ouctu a česť prokazovali. Ale dyž ty žádny psani

přes tu věc nemáš, Rau-Rau, tož ty bud potichu aji dyž já vim, že ty si ten něvječi eskymácké prorok. Ty bud potichu, poněváč ty dukaze žádny nemáš přes ty Ochut obyvatele.“

To je řeč skeptika, materialisty, jednoho z Tomásů, kteří chtějí důkaz, mají-li věrit. Je to neoddělitelná povahová složka takového chlapíka z lidu s maloměšanskými sklonky, z něhož životní okolnosti udělaly mimo jiné také hrdinu.

Liberté, liberté chérie.

Tyto rysy kritiky vrchnosti a hlasité skepse však jsou řídké u Welzla. Není proletářem jako Švejk, jenž je v podstatě přece jen příživníkem měšťanské společnosti, jenž vykonává jenom podvodné a řekněme forové řemeslo se svým stříháním, barvením nebo třeba také kradením psů, jenž je vlastně vyděděncem, který nemá na zemi žádných záruk pro svou existenci a jen tak že si vydělá jen trochu peněz potřebných na byt a trochu tekutého chleba, jenž je v podstatě anarchistou právě tím, že idiotsky provolává slávu císaři. Welzl je typem u nás daleko častějšího proletáře snaživého, pracujícího k vzestupu, prosperujícího, ovšem v době, kdy zápas ještě nebyl tak vyhraněn a v prostředí, v němž mu nic nebránilo, aby se obohatil zavedením kapitalistických metod do primitivně divošských poměrů, metod, jichž by se ve své domovině byl stal sám kořistí. Welzl, vandrovní z doby, kdy mívalo řemeslo eventuelně i zlaté dno, si nesl v sobě ideál třídního povznesení: protože odešel ještě příliš mlad a nikdy nepoznal výhod měšťanského blahobytu, ideálu komfortu, pohodlí, kulturních vymožeností, zjednodušíly se jeho tužby na jediné přání: s v o b o d y, nezávislosti, volnosti.

Z vojenské služby, třebaže uprostřed doby nejpokojnějšího míru minulého století, si odnesl představu, že byl „hrozně zvotročené“. „Chtěl být nezávislý docela, chtěl si sám poroučet a nikoho neposlouchat. Říkal si, že stvořitel dal tvořum zemi a člověka udělal pánum na ní, na člověku že je, aby se pánum opravdu stal.“

„Umníl jsem si, že než bych se měl potloukat někde jako sluha nebo jinak zotročený člověk v tak mladých letech, když jsem při síle, raději se pustím strašně daleko, budu se hledět osamostatnit a budu šťastný.“

A ještě dlouho později prohlašuje znova, že se stará o to, aby si zajistil brzy pohodlný život, aby se osamostatnil úplně, aby dosáhl svobody, a ta že může přijít jenom tehdy, když člověk nikomu není nic dlužen a nikomu ničím povinen. Tak si zjednodušil Welzl celou sociální problematiku do hesla svobody. Kdyby byl býval povahou bojovnou, byl by se rozhledl po rádu ve svém domově, viděl nesvobodu, uvažoval o jejích příčinách, číral noviny, a snad by byl vstoupil do některé z právě se zakládajících socialistických stran, aby tu bojoval za nový rád. Ale Welzla ani nenapadá, že by měl proti nějakému rádu bojovat; když nebyla svoboda doma, musila být někde za horami, za řekami, za mořem. Vzpomeňte si, že ani Švejk nikde nebojuje: omezuje se bezvýhradně na to, že provádí pasivní resistenci. Vzpomeňte si také, jak naše revoluce za národní osvobození byla v podstatě nebojovná a vyčkávací: snad dojdete k tomu, že nejsme ani národ tak odhodlaně rvavý a útočně hájící svých práv, jak si to někdy namlouváme. Máme alespoň v literatuře více typů nebojovníků než útočných herou.

Peníze, ale k čemu?

Jak vlastně tahle svoboda vypadá, na to si odpovídá Welzl dosti jednostranně: znamená prý to nebýt nikomu nic dlužen a nebýt nikomu ničím povinován. Chce nezávislost finanční. Chce peníze.

Welzl peníze miluje. Už na vandru v Rusku si ušetří hezkou hromádku rublů. Cestou škudlí a schovává, kde se dá,

aby nemusil vyhazovat peníze za přezimování v Jakutsku, najde si ve skále za městem díru a přenocuje tam se svým koníkem. Pamatuje se po třiceti letech, co kde vydal, a že kosa kupená v Jakutsku stála rubl a padělko kopejek. Jenom tak šetrný člověk si může pamatovat také, že na jednom z ostrovů novosibiřských si kupil přesně šest beden svíček v níž každé bylo tři sta kusů. Když jednou má chytrého psa Žoli Žókera, těší se: „A já jsem velký penize ušpóroval, že ten Žolik tak honem ze všeho pochopeni měl“. A když koupí nějaké drahocenné kůže, těší se, jak se na nich „tisice dolaru vytahovat mužou ve Státech“. Jak by se z čeho „penize tahat daly“, je vůbec jeho hlavní starostí. Proto se také bojí, aby ho snad někde neokradli, na cestě v Německu se zlobí na novináře, kterí o něm psali a nic mu za to nedali, a když proslovil přednášku do brněnského rozhlasu, má starost, dostane-li taky opravdu ty slíbené peníze. Zábavné jsou scény, kde vyjednává úporně s redaktorem, co dostane za své interviewy, kde čeká denně ihned na výplatu, kde se dá přemluvit, aby nemluvil přes půlnoc na přednášce jenom poukazem, že za to nic nedostane, kde je mu líto, že jiní vydělávají na prodeji jeho fotografií. Nezapomene nikdy konstatovati, že hosté v jeho severské sluji mu toho mnoho snědli, a že kouzelník, kterého pohostil, ho stál „hromadu medvědího guláše, moc lososu, bilyho kafé a všelijakých různých iných věcí“. Pěstuje také při své evropské návštěvě velice úspěšně „zadarmismus“, jak říká Th. Th. Heine, a doveďe vyloudit, kde se co dá získat zadarmo: oběd, doutníky, radio, operaci prstu.

Znamenají však peníze svobodu? Welzl si přinesl z domova do své polární vlasti představu, že ano. Viděl patrně jako občan Zábřehu na Moravě, že bohatí vídeňští šlechtici měli panství a honitby, viděl asi na svých cestách Evropou, že zámožní měli krásné domy a kočáry, elegantní šaty a možnost procházeti se v ulicích nebo vysedati v krásných zahradách. Zámečník však vstupuje do podobných domů leda po zadních schodištích na malou opravu dveří nebo vodovodu, topič na oceánském parníku zahlédl jen z dálky za okénkem přecházející pasažéry, jeden z těch, kdož stavěli transsibiřskou dráhu, nespatril nikdy jejich pasažérů první třídy. Proto se nikdy nemohl naučiti tomu, jak je třeba s penězi zacházeti, aby člověk byl svoboden, co je za ně třeba pořídit, aby byl opravdu nezávislý. Celý život se pachtil a lopotil za strašných životních podmínek, stal se polárním milionářem, a žil vlastně jako zvíře ve skalní sluji.

Pojal svou svobodu jednostranně: jako svobodu hmotnou, svobodu od sociálních pout a od společenského rádu. Pustil se do n a t u r i s t i c k é h o a n a r c h i s m u. Je však v přirodě svoboda? Byl svoboden, když musil založit strašný pozár pralesa, aby se zachránil před zelenýma očima vlků, když chytal piráty, věšel je spolu, benzinem poléval, a když ti lidé se zbraněmi v rukou se bránili a když ten negr nožem hodil, až mu taky ve skrání trčet ostal? Byl svoboden, když severní ostrovy se otřásaly strašnými salvami mrznoucího oceánu a psi vylí strachem na chodbě, když táhl pustinami nalézají hromádky lidských kostí, když letěl ve strašných peřejích Yukonu v úzkém korytě jako střela, sedě na dně lodky a jsa skličen strachem, kdy při šlehnutí větvíky myslil, že je to jeho poslední hodinka a když byv vyhozen v divokém víru z lodky byl unášen po zbesilých vlnách? Byl svoboden, když se za Dawsonem ocítl před stádem divokých koček, zbesilých rysů, a když už si myslil, „že vod takových koček já budu na kusy v mojem životě roznesen, že já tak smutně muj život skončím v takových hloupéch packách“? Našel spíše jen ilusi svobody nežli skutečnou svobodu; je to však lidskou vlastností, že ti, kdož dovedou nejméně býti poslušni lidí, dovedou ochotně poslouchati živly.

A z těch byl i Jan Welzl, podivínský *Don Quijote* severních krajů. Ctihoný španělský rytíř smutné postavy setkal se na počátku své cesty s transportem vězňů v okevach: také nás rytíř svobody se s nimi setkal hned na počátku své výpravy u Krasnojarsku, na řece Jeniseji. Španělskému rytíři se smáli pocestní i čeleď krčmy, když se vypravil na svou nezvyklou cestu za svým přeludem. Našemu rytíři se nevedlo lépe, když uprostřed Rusi se přiznal, že táhne k Severnímu Ledovému moři: „Ti lidé se smáli, až se za břicha popadali a říkali mně, abych nebláznil, že takové cesty není možno vykonat.“ Welzl o sobě několikrát říká, „byl sem z teho v náramně smutné postavě“, přejímaje tak bezcenné karakteristiku onoho hubeného španělského idealisty. Kromě své tloušťky lišil se však přes těchto několik styčných bodů zásadně od onoho vásnivého čtenáře rytířských románů. Neměl rád fikci, knih zásadně nečítal, ledaže to byl nějaký populárně přírodovědecký a zeměpisný časopis, a choval se vůbec rozumně. I kdyby byl měl kopí ke své Rosinantě, nebyl by podnikl útok na osvobození těch vězňů, které potkal. Jenom je tak okukoval, tvářil se, jako by postraňky vozu opravoval, přes plot okouněl, a když ho kozák okříkl, hleděl, aby se ztratil. Jan Welzl má duši pokojného měšťáka, má rád klidnou práci a hrdinou se stává bez svého přičinění, když zkrátka není jiného vyhnutí. Jan Welzl zkrátka není Španěl z románu, nýbrž docela reálný Moravák ze Zábřehu.

dopisy

VDP — naposled

Vážený pane redaktore!

Aby nevznikly ve Vás i mezi čtenáři „Přítomnosti“ obavy, že chci do nekonečna zabírat místo t. l. k polemikám s p. V. Gutvirtem o právo či neprávo VDP., konstatuji hned v úvodu, že dnešní moje odpověď, je v této záležitosti poslední, při čemž ovšem nechci a nemohu bránit tomu, aby můj protivník neměl poslední slovo v diskusi. To potěšení mu milerád přenechám.

Lituji, že p. V. Gutvirt nepochopil moje námitky a sám mluví velmi nekonkretně, ponechávaje stranou skutečnosti, jež jsem proti VDP. uvedl. Říká: „Nejde mi o VDP., jde mi o myšlenku daleko širší“. Prosím, to je vyklouznutí ze sítě. Začalo to s VDP., moje vývody se týkaly VDP. — jaké tedy „nejde mi o VDP.“ Dokazoval jsem z tržeb Velkonákupny, že vzrostla a vnitřně zesílila politickou mocí sociální demokracie v popravčatových letech. A tvrdil jsem, že dnešní posice VDP. má původ a základ v oněch dobách. Nic z toho o p. Gutvirt nevyvrátil. Citát „Zemědělských družstevních listů“ nezaujatému člověku nic neříká: neboť družstevnictví soc. dem. VDP., nebo družstevnictví agrární Kooperativy — jaký je v nich rozdíl? Jen ten, že tam vládne p. Lustig a zde p. Feierabend, a vážený p. Gutvirt, ujišťuji Vás (a snad jste o tom i beze mně přesvědčen), že tito dva páni se vždycky najdou v bratrském oběti, když jde o zájem družstev.

Operuje se proti mně „Hospodářskou Politikou“ a pp. drem Fouskem a Bittemanem. Nemám nic proti oběma páñům, ale víme-li, že p. dr. Fousek o dešel z „Národních listů“, bylo by upřímnější citovati z hospodářských listů ráději „Hospodářský rozhled“. Ten však — bohudík — nehráje p. Gutvirtovi do noty, a proto byla vzata do kapely „Hospodářská politika“.

Pak ty neštastné daně. Vidím, že jsem neměl použít toho nepopulárního argumentu (a také jsem o tom při psaní

první odpovědi velmi rozvažoval), neboť nechtěl jsem vyvolávat dojem, že soukromému podnikání schází jiná, vhodná munice, než právě jen ty daně. Když však už to kyslé jablko zde je a p. Gutvirt se do něj s gustem a za pomoci parlamentního zpravodaje, posl. Remeše a — Venkova (viz nahoře pp. Lustig a Feierabend) zakousl, předvedu těž kouzelnický kousek s číslicemi:

a) Výdělková daň. Sazby jsem povíděl (dle znění zákona) minule. V roce 1927 bylo předepsáno všem konsumním družstvům a jejich ústředím na zvláštní dani výdělkové (podle 72. svazku Čs. statistiky) 177 tisíc 562 Kč při úhrnném obratu 1.838.164.000 Kč. Na jeden konsum (z celkového počtu 808) připadá tedy obrat 2.274.955 Kč. Podle zdaňovacích směrnic, vydaných zemskými finančními ředitelstvími, předepisuje se obchodníkovi ze stejněho obratu na všeobecné dani výdělkové 7.309 Kč (bez přírážek). Zaplatí tedy 24 obchodníků (při stejném obratu) tolik na dani výdělkové co 808 družstev.

b) Obratová daň. Družstevní svazy jsou osvobozeny od daně z obratu při dodávkách zboží přičleněným družstvům (právě tak, jako je tomu u továrních prodejen soukromopodnikatelských, proti čemuž soukromý obchod jednotlivecký řadu let, ovšem marně, bojuje). Jen u VDP. by odstranění této výhody znamenalo v roce 1931 částku 10.634.294.34 Kč, což je pětkrát tolik, co platila na všech daních včetně poplatků.

c) Výhody tarifní u železničních družstev jsou v nákladní dopravě asi v tom poměru, jako režijní listky k normálním v osobní dopravě. Kolik to dělá, vypočte si snadno každý. Připomínám, že jsem loňského roku uveřejnil otevřený list ministerstvu železnic, kde jsem se dotazoval na výsledek šetření o manipulacích s refakcí dovozného u odbočky VDP. v Mor. Ostravě, (která v tomto směru „spolupracovala“ s místním železničním družstvem), při čemž šlo o zkrácení státní po-kladny o částku téměř půl milionu Kč za jeden rok: odpověď nepřišla žádná a VDP. mě také nežalovala pro nepravdivost tvrzení, ač šlo o časopis s nákladem 55 tisíc výtisků.

Do daňových podrobností se nemohu pouštět a využívati přespříliš laskavosti redakce „Přítomnosti“. P. Gutvirt a všichni čtenáři, kteří chtějí být o této věci podrobně informováni, najdou přesná čísla a data v brožuře *Spektatora*, „Jednotlivecký obchod a družstevnictví konsumní a zemědělské“, která vyšla nákladem Barviče a Novotného v Brně. Tam je také vyličeno, jak dílo Rochdalských průkopníků znamená pro Anglii roční úbytek na anglické Income Tax asi 1.200.000 liber, a že také tam se vláda (u nás zatím ne) zabývá otázkou, jak odstraniti všechny výhody, družstvům poskytované.

A nakonec: p. Gutvirt tvrdí, že jsem zakončil vyčítáním „politiky dvou želízek“. To je malíčké nedopatření. Skončil jsem poukazem na „neosobní zájem“ p. Lustiga (stejně tak mohl bych ukázati dále na pp. Feierabenda, Bräunera a jiné) a tím také jsem chtěl říci, že soukromé podnikání neupírá zdatnosti družstevnickému vedení, má však — a to snad plným právem — pochybnosti o tom, že jen ide a by byla zlato, co se třpytí. Je také určitý rozdíl mezi stranickou kázní a stranickým diktátem. Lesku dodala družstevnictví teprve politická moc a váha a schopnosti právě jmenovaných páñů, kteří však mají naprostě jiné důvody k obezřetnému řízení družstevnických lodí, než melancholické vzpomínky na krásné oči průkopníků z Ropuši ulice...

Děkuji p. Gutvirtovi za příležitost k rozmilé výměně názorů, redakci „Přítomnosti“ za laskavé poskytnutí místa ke slovnímu duelu a čtenářům za trpělivost, s níž sledovali, kdo s koho.

Stanislav Kočvara,
m. tajemník Obchodnické jednoty Čs. v Brně.

Ještě k fiasku „Pražského jara“

Vážený pane redaktore,

na můj nedávný článek o fiasku letos po prvé pořádané propagační cizinecké akce, organizované pod lákavým heslem „Pražské jaro“, odpověděl Vám v 28. čísle „Přítomnosti“ referent pražského magistrátu pro propagaci cizineckého ruchu, autor myšlenky „Pražského jara“ a člen výboru tohoto nešťastného podniku, pan spisovatel Jan Grmela. Dovoluji si Vás požádati, pane redaktore, o poskytnutí ještě trochu místa, abych mohl stejnou cestou, jaké on užil, odpověděti panu Grmelovi, který se vlastně ve svém dopise obracel neprímo hlavně jen na mě.

Tedy nejprve k otázce finanční base akce „Pražského jara“. Páni pořadatelé si museli být již předem dobře vědomi toho, že budou moci disponovati jen velmi omezenými prostředky z veřejných peněz. V době, kdy stát hledí ušetřiti na každé vydané koruně a dokonce soustavně zkracuje i velmi důležité rozpočtové položky na účtu ministerstva školství, nebylo možno doufat, že, bez předem velmi pečlivě a důkladně připravené celostátní získávací akce všech interesovaných skupin, za předpokladu nejúčinnější podpory tisku, se sežene na propagační podnik, příznejme si, že jen lokálního charakteru, mimořádně velké subvence. Pokud se proto pořadatelům nepodařilo zainteresovati do této propagační akce i soukromý — a především soukromý — kapitál, jistě, že v dnešní době velmi těžko přístupný, bylo již předem jisté, že právě pro tento základní nedostatek skončí, i při sebe větší dobré vůli pánu organisátorů, tato v nejlepších intencích velkoryse proponovaná propagační akce (nenělo by totiž význam proponovati takovýto podnik malozivnostensky!) fiaskem a před veřejností, která neví a tam, kde se vše projednává v důvěrných schůzích za pečlivě uzavřenými dveřmi, ani nemůže vědět nic o zákulisních obtížích a překážkách — což ji konečně nezajímá, neboť pro ní může být směrodatný vždy jen výsledný efekt —, před touto veřejností nutně vyznáti podniky druhu „Pražského jara“ jen jako velká blamáž! (O tom se konečně může pan Grmela přesvědčiti u kteréhokoliv Pražáka, na „P. j.“ ne přímo zainteresovaného.)

Není tajemstvím, že „Pražské jaro“ bylo právě myšlenkou pana spisovatele Grmely. Jistě že to byla myšlenka krásná a svůdná, vytvořiti v době, kdy se pro cizineckou propagaci tak málo dělá, alespoň pro hlavní město Prahu, cizineckou tradici v atraktivním a lákavém rámci pozdního „Pražského jara“. Jenomže myšlenka není ještě sama o sobě všechno. I sebe lepší nápad se nutně setká s neporozuměním a třebas i s odsouzením, nedopadne-li jeho realisace alespoň z paděstí procent uspokojivě.

A právě to je případ „P. j.“ Sám p. Grmela přiznává, že program „Pražského jara“ nebyl dokonalý — totiž, může-li se vůbec v oné snůšce většinou náhodných podniků a atrakcí (v případě pouličních hudeb a kabaretů příliš pouťového charakteru) mluviti o nějakém programu. Podle prvních zpráv, proniknoucích do veřejnosti, byl původní program skutečně umělecký a zábavní část měla sloužit jen k rozptýlení a osvězení návštěvníků. Jak se však později ukázalo, tato původní myšlenka se neuskutečnila, třeba snad vedoucí osoby „P. j.“ nenesou na tom plně vinu, neboť je jisté, že v období poměrně krátkých příprav tu bylo mnoho nejrůznějších názorů na program; původně za-

mýšlený umělecký ráz tohoto propagačního podniku byl však zatlačen úplně do pozadí. Předměstské pouťové zábavy, přenesené do rámce oficiálního programu propagační akce hlavního města ne právě bezvýznamné evropské republiky nejsou atrakcemi pro cizince. Uměle organisiované „národní veselice“ vyzná vždy tristně. Ale jak sám p. Grmela říká: umění, sport — to by se přece dalo spojit! Ovšem zainteresovati o připravovaném „P. j.“ různá sportovní ústředí, zaktivisovati umělecké ústavy — o to tu především mělo jít. Pan Grmela by mohl namítouti, že se přece tak postupovalo. Snad, ale na neslaném nemastném výsledku to vidět nebylo — a o to tu jediné jde. Nestačí sjednat na př. s p. Fenclem smlouvou o pohostinském vystoupení režiséra Reinharta v režii některé výpravné hry! Od sjednání smlouvy k premiéře hry „Golem“ na stadionu je, jak jsme se přesvědčili, cesta ještě velmi daleká — zejména jde-li přes p. Fencla. Jistě i pan Grmela sám předem znal „podnikatelskou velkorysost“ p. Fencla, který toho dosud vždy sice mnoho nasliboval, ale z většiny jeho plánů nakonec přece jen zpravidla sešlo. Takovéto velkorysé plány rozhodně nemohou tvořit spolehlivou základnu nějakému oficiálnímu programu.

Akce, jakou měla být letosní premiéra „P. j.“, nese s sebou i do budoucnosti ne právě malou odpovědnost ve volbě a v sestavě jednotlivých programových složek celkového rámce. Stále musíme mít na zřeteli jejich nosnost před mezinárodním obecnstvem, neboť jinak je totiž každá taková propagační akce předem pohřbena a musí vyznít planě, jestliže ne dokonce — jak jsem již minule nadhodil — škodlivě. Znovu to opakuji, že „jediný positivní výsledek letosního „P. j.“ může být ten, že ta troška zahraničních hostů, kteří sem snad přece jen, zlákani heslem „Pražské jaro“ přijeli, odejela zklamána, a bude jistě pro každou další akci Československa o nové podchycení cizineckého ruchu špatnou reklamou.“

Panu Grmelovi v závěru děkuji, za jeho obratné uvedení mne na správnou cestu, pokud se týká onoho zkrachovaného družstva, které jsem skutečně neprávem házel na hlavu organisátorů „P. j.“ Nesmí se ovšem p. Grmela divit, že jsem měl o tomto družstvu — a ujišťuji ho, že jsem v tomto omylu nebyl sám — nesprávný názor. Svádělo k tomu ovšem to, že do předsednictva „Reklamního družstva obchodníků a živnostníků, Praha III“ — jak zní plný jeho název — byl právě v době přípravných prací pro „P. j.“ zvolen za předsedu jeden ne právě bezvýznamný funkcionář „P. j.“, a mimo to je jisté, že toto družstvo třeba neprávě, z vlastních ziskových pohnutek, reklamu pro „P. j.“ dělalo, zneužívajíc k tomu tiskopisů „Pražského jara“.

Jinak se těším, že v otázce propagace cizineckého ruchu se ještě s p. spisovatelem Grmelou setkáme a vynasnažíme se, podle jeho rady, pokud moje skrovné schopnosti a možnosti tu vystačí, i nadále „se ohnivě a vehementně bit o zvýšení položek preliminovaných na cizinecký ruch“ a také jinak se účastnití prací na organisaci a propagaci cizineckého ruchu a aktivisování všech hospodářských složek pro tento účel.

Ing. Jaroslav Brož.

Půjčovna knih » MÍR « Praha II., Vladislavova 2

Palác Báňské a hutní

Nejnovější česká literatura, jakož i německá, anglická a francouzská

**Vkusné, dobré dopisní papíry
KAREL KELLNER, PRAHA**

VÁCLAVSKÉ NÁMĚSTÍ 61, U MUSEA
DLOUHÁ TŘ. 17, U STAROMĚST. NÁM.

Svět knih

KULTURNÍ ZPRAVODAJ

Fráňa Šrámek:

PŘEDTUCHA MELANCHOLICKÁ*

To bude v letním horkém dni
a na blázinivém výletu.
Já do houštin se rozbehnu
a v houštinách se zapletu.

Tu budu náhle něčím bled,
zakoktám pár směšných vět.
Budu sám a za mnou jen
hádkovité smichy žen.

I vzkřískou echu smutných skal,
co jsem všechno zameškal,
a větve smrků rozhoupá
ironicky sladké pa...

A tu s něčím, nevím s čím,
gestem mlým se rozloučim.
Způsobně a bez sil snad.
Bude se to vzdalovat ...

*) Ze sbírky „Básně“.

POZNÁMKY

KAREL ČAPEK V NĚMECKÉM ROZHLASE.*)

Kdo je to Karel Čapek? Od povídání je více. Je to dramatik a prozaik evropského významu. Je to hlas českého všedního dne. Tvorčí představitel nové česko-slovenské státní skutečnosti. Intimus policistů, přítel jarmarečních písničkářů, a důvěrník dětí a zvířat. To vše je Karel Čapek. A ještě něco více a to především: člověk. Jeho cestovní pas vypráví o všedním životě: Narodil se 1890 v Malých

*) Otiskujeme zde v překladu přednášku Dr. Waltera Marase.

President T. G. Masaryk a český slovník

Před několika dny si v hovoru vzpomněl: „Češi jsem v novinách, že už brzo má vyjít nový slovník českého jazyka. Chvála Bohu! Snad se teď dočkám, že budu mít u psacího stolu po ruce příruční thesaurus naší řeči. Vždycky jsem se po takových věcech bál. To vše, chodil jsem do německých škol, gymnasium v Brně bylo německé a studoval jsem na německé universitě ve Vídni — krátká, nebyl jsem si svou češtinou jist. Když jsem začal psát, sehnal jsem si kdejaký jazykový brus a v těch jsem pořád listoval. A každé prázdniny jsem si svou češtinu ověřoval na řeči lidové. Já jsem vždycky myslil a podnes myslím slovácky, hodonským dialektem; spisovnou češtinu jsem poznával v nieritzovských a jiných takových knížkách. Dnes je to lepší, dnes má každě české dítě českou školu. Myslím, že když jsem jako školák v Brně chodil na politické schůze, bylo to také proto, abych slyšel mluvit česky. Tolik lidí dnes káže o své lásce k národu, ale prosím vás, jakým nepěkným a nevzdělaným jazykem to kážou! Říká se vlasteneckví, a při tom nemáme pořádný a praktický slovník své vlastní řeči. Musí se dobré česky mluvit, aby se dobré česky myselelo. Takový dobrý slovník bude větší služba národu než mnoho tak zvaných vlasteneckých hesel ...“

(Karel Čapek v L. N.)

Svatoňovicích u Trutnova v Čechách. Syn rodiny umělecky nadané, Jeho bratr Josef Čapek, s nímž častokrát spolupracoval, je významný malíř a prozaik. Jeho sestra v Brně činná spisovatelsky. Karel Čapek studoval a promoval v Praze filosofii. Po dramatické činnosti ve Městském divadle na Králi. Vlnohradech věnoval se cele spisovatelství. Jeho pas dále praví, že je dnes redaktorem nejvýznačnějšího českého deníku, Lidových Novin, a že podnikl mnoho cest do všech koutů Evropy.

A co je nyní Čapkovo dílo? Zachováme se „čapkovsky“, nedopovíme-li na to jednoznačně. Nakladatel by řekl, že jeho dílo je třicet svazků, jež vyšly u Borového v Praze. Dramaturg

myslí, že to jsou velká utopická a fantastická díla jeviště: Loupežník, RUR, Ze života hmyzu, Věc Makropulos, Země mnoha jmen a Adam stvořitel. Vášniví cestovatelé rozumějí tomu jeho Italské listy, jeho Anglické listy, jeho Výlet do Španělska. Děti poznaly zase jeho „Devatero pohádek“, k jedné z nichž (**) zábavní hudbu známý skladatel Jaroslav Křička. Zahradačení velkoměšťák četí jen Čapkovu Zahradačení rok a počítá jej za jeho dílo, neboť co může napsati jiného, je-li rádným zahradníkem. Český literární historik jej poučí: Proti předcházející generaci zdůraz-

**) Autor tu miní pohádku o Tlustém pradědečkovi, kterou ale napsal Josef Čapek. Pozn. red.

ňuje v krásné próze novinářské prvky (po vzoru Nerudově) a experimentuje v románe po Arbesově způsobu, spojuje podněty čerpané z vědy s utopickými touhami. Jeho názorem je názor amerických pragmatiků, jakou spisovateli jsou mu blízcí Wells a Chesterton a Francis Jammes. Jeho knihy a díla jeviště byly přeloženy do mnoha řečí.

Kdo čte rád dobrou prózu, prohlásí za Čapkovo dílo Povídky z jedné kapsy a Povídky z druhé kapsy, jeho feuilletony Nejlepší, jeho romány Továrna na absolutno, Krakatit a Hordubal. Tak je tedy mnoho mýmění a každémus musíme dát vlastně za pravdu. Není absolutna. Je totiž velký mnohotvárný život.

To je smysl všech Čapkových děl. Tomuto smyslu dal však za různých dob různý tvar. V prvním údobí tvorby, v němž vznikly romány Továrna na absolutno a Krakatit, povídky Zářivé hlubiny a jeviště díla Loupežník, RUR, Ze života hmyzu a Věc Makropulos, v této době byl romantikem a dobrodruhem svých idejí. Šel za nimi až do utopických dalek. Tak vytváral jeho fantazie v RUR nebezpečí mechanisace, da se zachmuřiti do nepohod rozumu a zahřmíti na lidstvo jako trestající soud, z něhož pak vzkličí zase sám život. Fabule krátkce vyprávěná: Lidstvo vynalezlo strojové lidi, kteří nadáni inteligencí mu odňali všechnu práci: Roboty, Rosums Universals Robots, jak oznamuje název.

Zdokonalení typu způsobilo vytvoření jakéhosi sebevědomí.

FEUILLETON

Ferdinand Peroutka:

NAHŘBITOVĚKLASIKŮ*

(Dokončení.)

Z libeňského a rajského češtív, hotové hlubiny bezpečnosti, jaké bylo obsaženo v jejich díle, utvořila se pak představitev češtív vůbec; jiného češtív prý být nemůže; my, lidé moderní, se svými složitými vztahy a se svým jiným životem, jsem prý jen chyba, porušení, výron pesimismu, jen kouř a dým. Při vší lásce, jíž cítíme k této typu, nelze nám neříci, že jejich češtív bylo relativní, češtív národa nedobrozeného. Jinak byla by českost minulostí, a my bychom mohli být českými, jen pokud se stáváme minulými a jen pokud nás už naši předkové měli v

*) Kapitola z knihy „Jací jsme“, která vyšla již ve II. vydání.

ústech. Milé češtív, na které máme tolík krásných vzpomínek, nesmí se státi překážkou v prožití a poznání přítomnosti. Pravá, skutečná národnost, nemá-li být jen vzpomínkou nebo duchaplánem řečnickým obratem, je v dnešku, je obsahem, který všechni v sobě nosíme. Což máme se cítit cizinci ve vlastní zemi proto, že nemůžeme se vrátit k dobré, od níž bylo mnoho poznání, pročtěno a protrpěno? I Neruda, o jehož českosti není spor, zdál se zprvu být kouřem a dýmem. F. V. Frič pravil přátele, že si zařadil jeho „Hřibovitý kvítí“ do knihovny, jen aby měl také nějakou kuriositu. Nerudův karakter nebyl již tak laskavý jako charakter našich buditelů. Tají v sobě zmatek moderní doby. V jednom dopise Karolině Světlé píše:

„Někdy, když večer kráčím okolo domů těch boháčů, hlavu plnou starostí, srdece plné hoře, tu se mi zdá, že bych byl zcela oprávněn hodit jím červeného kohoutu na

střechu. Jakým to právem, že oni mají vše, a mně že nenáleží ani ten trochu vzduchu? Ale jsou zase chvíle, kdy se jim já vysmívám, kdy jdu já hrdelem nich, pořádlije je měře. Příšambůl, v těch chvílích jsem rád, že jsem já psancem a oni pochopy, nechtěl bych za svět jimi být a rdím se, že nás příroda učinila bratry.“

Měřeno klidnou a optimistickou psychologii našich buditelů, jest to opravdu kuriosita. Ale kdo za to může, že moderní doba se stává kuriositou? Není možno to vyloučit z češtív, jako není možno vyloučit z české země telefon a automobil. Každý člověk je od přírody z veliké části přeháňka a dým; nic nestojí, vše plyne. A souhrn těchto přítomností lidských přeháňek a dýmů je skutečnou národností. Jiné nebylo, není a nebude. Českost není přejímnou útvarem ani čísmi jako grammatickým pravidlem, jednou stanoveným, jemuž se možno kdykoliv naučit. Proto je Nerudova klasičnost tak

blízka dnešnímu člověku, — pochopíš-li ji plně, poznáš, že se máš státi ne nerudovským, nýbrž sebou samým, nejpřítomnějším.

Přiliš mnoho vody a událostí leží mezi dneškem a generací našich buditelů, která sahá v mnohem smyslu až do Alše, aby to bylo mohlo zůstat bez vlivu na nás. Měřit a kritizovat dnešního člověka těmi starými obrazy, zhotovenými lidmi, jejichž vědeckou výzbrojí byl Herder, dnes tak vzdálený jako krinolína, to by znamenalo natahovat nás na lože Prokrustova, na které se snad vejde Janošek nebo postavy z Erbenových básní, ne však my. Je pochopitelné, že člověk, jehož tvář je docela obrácena k dílu našich minulých generací a jimi hypnotizována, může do spěti k výroku, který se jeden čas tradoval po literárních kroužcích, že „tato země musí roditi samé svaté Václavy“. Jest to výrok, k němuž cítím úplnou úctu, spojenou s nepochopením neméně úplným. Bylo by velmi zajímavé chopic se osobnosti,

Roboti se vzbouří proti lidem a zničí všechny až na starce, který, jak se domnívají, má tovární tajemství. Ale přesvědčí se že se zmílili a žijí nyní u vědomí zániku svého pokolení. Tu se zrodí ve dvou robotech, muži a ženě, láska a život. Takovou oslavu věčného života zbásnil už v Loupežníku, tu však se roznítila zcela silně. Tehdy byl však trochu pathetický a trochu optimistický. V komedii Ze života hmyzu, psané s bratrem Josefem dostává jasná víra v život temné podmalování skepsi v hodnotě, smyslu, trvání konkretního malého lidského života. Tu přichází tulák, usne venku v přírodě a ve snu porozumí hmyzímu životu, jenž se stává groteskním obrazem života lidského. Tady se milují motýli celou bezúčelnou rozkoší pouhé tělesné lásky, tu valí brouk chtivý majetku bláto a lejno, tady bojují mravenci o stopu mezi dvěma stěbly trávy na život a na smrt, tu se hemží jepice svým kratičkým životem, jež mají za věčnost a hned potom umírají. Avšak umírá i člověk, divák. Brzy však se objeví Čapkoví člověk nikoliv jako zobecnění nebo ideální obraz, nýbrž jako já, ty, my všichni jako míra věci: Mnohost lidských individualit musí hájiti proti každému nároku na absolutno, zrovna tak jako mnoho jejich zážitků. Člověku třeba přiznat jen míru zážitků jemu právě snesitelnou: naučení Věci Makropulos, kde nakonec lidé odmítou elixír života, který skýtá nesmrtnost. V Krakatitu odmítá zase náro-

ku moci na absolutnost a Továrna na absolutno konečně předvádí ve veliké blázničné fantastické utopistické alegorii Čapkovo učení o moci každého absolutra ochromující život.

Čapek je antipathetik rodem a proto opustil záhy i tento svět utopie příliš daleko rozpráhlé a obrátil se k věcem všednímu života. Od Wellse a Julia Vernea přešel k Francisi Jammesovi a Ch. Vildracovi. Všemu opomíjenému daruje nyní svou lásku. Jde za všemi úchylkami a dovede nám je laskavě přiblížiti. Tak začal s Nejlepším a tak šel dále ve skizzách skutečnosti všedního života „O věcech nejbližších“ a tento způsob podání osvědčuje v rozmarné zahradnické knize „Zahradníkův rok“ jako v poetic literární periferie Marsyas nebo na okraji literatury, kde objevuje svou lásku k románu kalendářovému, k odrhovačce, k detektivce, ke kolportáži a dobrodružnému románu. Dělá mu dobré, jak říká, nacházeti dobré věci v krajích špatné pověsti. Ba nalézá v této souvislosti svůj vlastní ideál: Být obecný, být nekonečně a svaté vulgární, to je nedosažitelná dokonalost, nad níž musíme zoufati. Za zvláštní úvahu by stály Čapkovy povídky. Vytřísky od počátku z úsilí zahanbiti schemata racionalní skutečnosti před zázraky života nebo je blamovati před hravou nelogičností náhody. Většinou to jsou detektivní historky, jež umí mistrovsky utvářeti, často však i povídky novoklasického obsahu a formy. Nejnájemší jsou tu „Povídky z jedné kapsy

a z druhé kapsy“ a ranné povídky „Zářivé hlubiny“. Před několika dny právě vyšel nový román: Povětroň, který shrnuje suverenně úsilí jeho povídek. Letec se zříti s nebe. Jeho „případ“ má být vysvětlen. Opět se uvidí relativisující mnohohlasost: diagnosa lékařova, sen jeptišky, tucha jasnovidce nevedou rozfěšiti hádanku. Podáří se to až tvůrci, životu blízké fantazii básníkové. Přehlídku Čapkových děl můžeme uzavřít odkazem na vyjmenované cestopisy.

Nazval jsem Čapka spisovatelem evropského významu. Čím se jím asi stal? — Sotva jednotlivým výkonem. Svým způsobem. Laskavé uznání osobnosti každé věci, víra v život a pod ní zase ten lehký rys skepse a ironie má velkou tradici. Je dědičným údělem státní myšlenky, malý, ale všudy přítomný odlesk velkého chtění. V Obrázcích z Holandska vychází Čapek ze společných rysů našeho a španělského a holanského baroka, aby si na něm připomněl, že toto umění vzniklo v rámci rakouské veleříše, které se mu zdá pokusem o dynastickou Panevropu, pokusem, který sice ztroskotal neschopností rakouských vládců, který však nicméně je stále aktuální jako historické pověření Československa vejiti ve vyšší mezinárodní politický útvár, jako pro jeho dnešní poslání za doby Společnosti národů. Tu spatříme opět politicky vyloženo, co Čapek osvědčuje znova a znova: postřeh pro osobitost věci a nutnosti úplného, přes rozmanitost

vše objímajícího mirového celku.

Umi všude oprostiti život a podati jej v původním stavu jako útvar řeči. To zvláště osvědčil ve svých Hovorech s presidentem, které dýchají zcela kouzlem improvisace a rozžíhají evropskou lidskost v hovoru dvou dobrých Evropanů.

Ale Čapkovo evropské působení má ještě druhý hluboký důvod: záleží v tom, že i dějinný okamžik Evropy byl určen týmiž tendencemi jako Čapkovo dílo. Národy znavené válkou chtěly novou humanitu. Lidé, ustrašení revoltou materiálních sil, rozpoutaných za války, toužili po nové positivní organizaci hospodářských a technických materiálních světů. Ale hemživá mravenčí činnost prvních let poválečných potřebovala stejně člověka, který by poutal skepsi a ironii nebezpečí z vychloubavosti pokrokářského optimismu. To vše vykonal Karel Čapek. Jeho myšlení je civilistické v temperamenetu. Zdomácněl u lidí znovu v říši materiálních sil, zakládá mezi oběma nový mír. Člověk se nad ně nikdy nepozvedne titanský, stroj nemůže zničiti někdy život, na vzdory všemu. To je tedy dílo Karla Čapka: mnohotvárná a mnohobarevná, jak život sám. Nad to je však nesené šlechtický lidskou touhou po míru mezi člověkem a člověkem, mezi člověkem a světem. Příští lepší Evropa bude si muset vzpomenout na časněho větce, českého básnika: Karla Čapka.

které takto mluví, a přiměti je, aby přesně řekly, co si pod tím představují, a jaký si slibují od toto prospěch. Po pravdě řečeno, pán v pražské kavárně, hrající žáchy, zdá se být tajemnějším, lákavějším a nesnadnějším předmětem studia než všechni staří Slované.

Kdekoli mluví se o českosti, tam vždy někdo povstane a pronese jméno Alšovo. Věnujme pozornost tomuto zjevu, abychom viděli, do jaké míry může nám být klasická a budětská generace, k níž náležel, průvodčím po naši dnešní bytosti. Soustředíme-li se nad jeho malířským a kreslířským dílem, získáme dojem čehosi velmi krásného a velmi mlnulého. Doba, ve které Aleš kotvil celou svou bytostí, byla epocha stavby Národního divadla, doba prudce vyšlehnutého národního snu, vlastenecké magie, oživeného mytu a historie, naladění a citu, jež jsou nezávratnou minulostí. Vykonalával na poli výtvarném touž službu, jako rukopisné padélky na poli literárním: uváděl národu na pamět, že má historii, šel nazpět proti toku času, aby prodloužil jeho existenci a posiloval jeho sebevědomí. Nedovíte se mnoho o soudobém českém díle tohoto duha, jež vše zajímalo to, co bylo, než to, co jest. Polaskal představu českého, uchystal teplou a lahodnou koupel národní myšlence. Jeho dílo vypráví o současných Čechách bezpečně jen to, že tehdy mladý a chudý národ byl velmi nakloněn snu a že hledal svou velkost ve fantazi. Alšovo srdece znalo vlast — zemi častou, opývající mlékem a strdím, beze zla, bez hrází, mocnou, malebnou, zemský ráj to na pohled. Neuchyloval se pro ověření svého snu

ke skutečnosti a neslyšel jejího skřipotu. Jeho rytířské a sladké české nebylo dramaticky omezeno, nemusilo překonávat překážky, cele se rozvíjejí v nadšeném, okouzlujícím snu. Znal jakési rajské a absolutní českost, kdežto my všichni žijeme českostí pozemské. Nevěděl nic o českosti, omezeném Rakouskem. Dokořán otvíral dveře báji a pohádce. Co snil, to snil. Nic nebylo Alše tak vzdáleno, jako analýza. Nejumnější a nejbohatší primítiv, co jich kdy bylo, podává se s přísností a nezávludností starých bájí: když rek, tedy rek důkladný a dokonalý, achillovský, oplývající silou a mocí, rek z živelné nutnosti, vždy a všude, ne náhodou; když princezna, tedy opravdová princezna, z polovice obláček, vzdoušná jako babí léto, se zlatou korunkou; když kůň, tedy kůň bohatýský, ohnivý, s bujnou hřívou a rozehranými svaly; jestliže cikán, pak jistě nejmalebnější typ cikána pod sluncem; když šavle, tedy zahnutá a srášicí jiskry. Nic nemůže porušiti jeho reku, at v životě, at v smrti, at v těži, at poražení, zůstanout mohutný, dobrý, čistý. Jako v pohádkách mohou se u Alše z Honzou a žebráku věčně stávati králové. Jak nenávratně vzdáleno to bylo již tehdejšímu českému! To vše mohl Aleš vytvořit neproto, že dobře viděl, nýbrž proto, že dobré přivíral oči. V době, kdy v Německu Leiblem vrcholil realismus, plyne celé čisté Alšovo dílo ze snu a poňadky. Jeho česká skutečnost je vzpomínková, je souhrem toho, co si kdy národ vymyslil o své minulosti. Alšem narostla ruka národní představivosti. Jeho tvůrce romantický sen vyzádovali si velké epiky, ideálu, bohatýských typů,

výravy, pohybu, linie kypců a vzduté, bitev, pronásledování, sváru, polobrů, oruží a krásných koní, princezny s pávem u moře. Představte si tohoto patetika se závrati cyklu a syntheses uprostřed tichošápské, polovičaté, malicherné skutečnosti současné: neuplyne od něj jako balon od země? Aleš, visionář žhavých smyslů, nachází v mytu předpokladu pro svou epiku, maluje jako jeho nařazení učitelé velké lidi a velké alegorie. Jeho postavení je osamělé jako postavení každého proroka a visionáře. Je něco jiného než moderní malíři: je silou mytotvorou.

Mnozí pokoušeli se jítě jeho cestou. Ale na konec zůstal jím záhadou. Mnozí se pokoušeli ho napodobit. Ale Aleš byl, jak praví Delacroix o dobrém umělcí, „rozechvěn jako had v rukou věštyně“, a to napodobit je nemožno. Nepotřeboval modelů. Jeho forma není vnější logikou a nezlepšená cikánem, pak jistě nejmalebnější typ cikána pod sluncem; když šavle, tedy zahnutá a srášicí jiskry. Nic nemůže porušiti jeho reku, at v životě, at v smrti, at v těži, at poražení, zůstanout mohutný, dobrý, čistý. Jako v pohádkách mohou se u Alše z Honzou a žebráku věčně stávati králové. Jak nenávratně vzdáleno to bylo již tehdejšímu českému! To vše mohl Aleš vytvořit neproto, že dobře viděl, nýbrž proto, že dobré přivíral oči. V době, kdy v Německu Leiblem vrcholil realismus, plyne celé čisté Alšovo dílo ze snu a poňadky. Jeho česká skutečnost je vzpomínková, je souhrem toho, co si kdy národ vymyslil o své minulosti. Alšem narostla ruka národní představivosti. Jeho tvůrce romantický sen vyzádovali si velké epiky, ideálu, bohatýských typů,

letech český malíř, jiné již výchovy, jiného rozumu, zatoužil ne již vyprávět lahodnou báj, nýbrž, jako moderní člověk, pohleděti tvář v tvář realitě a naléztí v ní všechnu intensitu, poznal, že musí jít vlastní cestou. Zavřela se kouzelná jeskyně, z níž nabrali zlata Mánes a Aleš. Ztratilo-li se jich srdce, ztratila se i jejich forma. Alšovsky může tvořit jen ten, kdo se přiblíží náladě a okouzlení doby Alšovy, kdo slyší zvonit zvony, které jemu zněly.

Ale národní myologie již není životní silou. Alšovo tajemství jest linie. Vyhodňoval se linii jako všechni epikové. Avšak moderní doba, typicky analytická, je bez naivní výry v hrdinství a bez jistot, nad nimiž jediné může vzniknouti velká epika, jakou si Aleš našel v mytu a písni. Proto také linie v dnešní době není živá a vzdutá. Na moderního člověka, jak jde po ulici, postačí impresionistické skvrny. K tvorbě v alšovském duchu bylo by třeba nejdříve, aby dnešek měl široké a malebné představy epické a nepochybny idealismus, jako tím disponovala doba stavby Národního divadla. Musila by být naplněna mříža jeho pathosu.

Na Alšovi můžete psychologicky studovat, chcete-li, utváření české fantasie, ale i kdybyste chtěli, nemůžete na něm studovat obsah a podobu přítomných Čech. Tam, kde továrny počaly zatlačovat rokokou a kde do práce na polích mísil se politický život, Aleš náhle přestal. Moderní Čechy sociální jsou mu zcela cizí. Když prý se po letech vrátil do své rodné vesnice, už se mu nelíbila. Jeho českost, jako českost celé klasickej a buditelské generace naší, je dobově omezená.